

ΧΡΟΝΙΚΑ זכרונות

ΕΚΔΟΣΗ ΤΟΥ ΚΕΝΤΡΙΚΟΥ ΙΣΡΑΗΛΙΤΙΚΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΤΟΜΟΣ ΚΗ - ΑΡ. ΤΕΥΧΟΥΣ 197 - ΜΑΪΟΣ - ΙΟΥΝΙΟΣ 2005 - ΝΙΣΑΝ - ΙΓΙΑΡ 5765

Η «Συκοφαντία της Φιλαργυρίας»

Του Καθηγητή ΓΕΩΡΓΙΟΥ Μ. ΣΑΡΗΓΙΑΝΝΗ

«**Ε**θνικές ιδιότητες» αποδίδονται σε πολλούς λαούς και αυτό οφείλεται όχι επειδή οι λαοί αυτοί έχουν πράγματι κάποια ξεχωριστή «φυλετική» ιδιότητα, αλλά επειδή για διάφορους ιστορικούς λόγους τους αποδόθηκε αυτή η ιδιότητα. Θυμίζουμε την δόξη αφέλεια που αποδίδεται στους Κεφαλλονίτες και τους Πόντιους (τα περισσότερα ποντιακά ανέκδοτα έχουν παραχθεί από πόντιους για να πειράξουν τους φίλους τους), αντίστοιχα στους Μαρσεγιέζους (τους γνωστούς Μάριο και Ολίβ), το εμπορικό και επιχειρηματικό δαιμόνιο στους Έλληνες, την τσιγγουνιά στους Σκωτσέζους (προερχόμενα πιθανά από συμπατριώτες τους ή Εγγλέζους) κ.ά. Γενικά, σκωπτικά ανέκδοτα σχετικά με οικονομικά θέματα αποδίδονται συλλήβδην σε Εβραίους και Σκωτσέζους, όπως όμως θα δούμε στην συνέχεια, χωρίς να πιστεύουμε ότι «οι Σκωτσέζοι είναι τσιγγούνηδες», έχουν αποδοθεί στους Εβραίους σκώμματα που μάλλον ξεκίνησαν γενικά από την επαγγελματική ενασχόληση μεσαιών και ανώτερων οικονομικών στρωμάτων των ιουδαϊκών κοινοτήτων στον Μεσαίωνα στο εμπόριο και τις τραπεζικές εργασίες, και αυτά δικαίως θα μπορούσαν να τα χρεωθούν, όμως τα περί «τσιγγουνιάς», τους τα χρεώνουν είτε από κεκτημένη ταχύτητα είτε μέσω ενός υπολανθάνοντος αντισημιτισμού, μεταφέροντας σκωτσέζικα κυρίως σκώμματα σε ιουδαίους.

ΕΙΝΑΙ ΓΝΩΣΤΟ το κλίμα αντισημιτισμού που έχει καλλιεργηθεί στην Δύση τα τελευταία χίλια πεντακόσια χρόνια, με κορυφές του Διωγμούς από την Ισπανία το 1492 και το 1531, τα ρωσικά και πολωνικά πογκρόμ στο τέλος του 19ου αιώνα, το Ολοκαύτωμα από τους Ναζί στην Γερμανία.

ΟΙ ΕΒΡΑΙΟΙ έχουν κατηγορηθεί για πάρα πολλά, και κυρίως σε δύο τομείς, αφ' ενός στον θρησκευτικό τομέα, όπως η «συκοφαντία του αίματος» με πρόσημα την οποία ξεσπούσαν τοπικοί διωγμοί, όπως στην Κέρκυρα στα 1880, και στην οικονομία, στα πλαίσια της οποίας οικοδομήθηκε ο μύθος του ε-

βραίου αφ' ενός ως «κυρίαρχου του κόσμου» («οι εβραίοι διευθύνουν την παγκόσμια πολιτική και οικονομία και ό,τι κακό συμβαίνει προέρχεται από τους εβραίους»), και αφ' ετέρου οικοδομήθηκε η εικόνα του εβραίου ως φιλοκρήματου, μάστορα στο «εβραϊκό παζάρι», τσιγγούνη, σκληρού δανειστή και τοκογλύφου. Να σημειώσουμε ότι το εβραϊκό παζάρι είναι το γνωστό «ανατολίτικο παζάρι» που το ασκούν εξ ίσου με επιτυχία και οι Έλληνες, και οι Αρμένιοι και οι Άραβες, οι τελευταίοι θεωρούν προσβολή να αγοράσεις κάτι από το μαγαζί τους χωρίς παζάρεμα, το οποίο αποτελεί αναπόσπαστο μέρος της εμπορικής πράξης.

ΑΝ ΔΟΥΜΕ γενικά το θέμα, θα μπορούσαμε να σημειώσουμε ότι οι Νόμοι και οι διατάξεις που ίσχυαν τον Μεσαίωνα στην Δύση, απαγόρευαν στους Εβραίους την κατοχή γης και ιδιοκτησίας, στρέφοντάς τους αναγκαστικά σε εμπορικές και χρηματικές επιχειρήσεις, και από κει και πέρα ο κάθε έμπορος ή τραπεζίτης χρεώνεται την επαγγελματική του συμπεριφορά, αυτό όμως θα όφειλε να ισχύει για όλους τους εμπόρους ή τραπεζίτες, Έλληνες και Αρμένιους, στην Οθωμανική Αυτοκρατορία, χριστιανούς ορθόδοξους, διαμαρτυρούμενους ή καθολικούς στην Ευρώπη ή την Αμερική, και όχι μόνο για τους Εβραίους. Από την άλλη μεριά, είναι προφανές ότι οι «κυρίαρχοι του κόσμου», όπως συνηθίζεται να λέγεται μετά την κυκλοφορία από την τσαρική μυστική αστυνομία του γνωστού «Πρωτοκόλλου των Σοφών της Σιών», δεν είναι μόνο εβραίοι. Υπάρχουν στην παγκόσμια οικονομία και πολιτική εκατοντάδες στελέχη εταιρειών, τραπεζών, πρόεδροι κρατών, πρόεδροι και υπουργοί κυβερνήσεων και άλλα πρόσωπα σε υψηλόβαθμες θέσεις, ανάμεσα στους οποίους φυσικά και είναι και εβραίοι, όμως η πολιτική όλων τους, εβραίων και μη, εκπορεύεται από Κοινωνικό Σύστημα και όχι από την θρησκεία τους. Και βέβαια δεν πρέπει να ξεχνάμε ότι δίπλα στους πλούσιους εβραίους, όπως ακριβώς και δίπλα στους πλούσιους άλλων θρησκευτικών πεποιθήσεων, υπάρχουν πληθείς μάζες εργαζομένων πολλοί από τους ο-

Συνέχεια στη σελ. 10

ΕΙΚΟΝΑ ΕΞΩΦΥΛΛΟΥ: Το Μνημείο του Ολοκαυτώματος στο Βερολίνο, που αφιέρωσε η Γερμανία στους δολοφονηθέντες Εβραίους της Ευρώπης. Τα εγκαίνιά του έγιναν στις 10.5.2005

Το φαινόμενο του αντισημιτισμού και η Ελληνική Ορθόδοξη Εκκλησία

Τα υμνολογικά κείμενα της Μεγάλης Εβδομάδος

Του ΙΩΑΝΝΗ Χ. ΜΟΥΡΤΖΙΟΥ, Δρ. Θ.
Επικουρου Καθηγητή Θεολογικής Σχολής Α.Π.Θ

Θα πρέπει να ομολογήσω ότι είχα ενδιαφέρον για τη συγγραφή αυτής της μελέτης, κυρίως λόγω των πολλών ιδιαιτέρων παραμέτρων του θέματος, ιδιαίτερα πολιτικών, κοινωνικών και θρησκευτικών. Τελικά υπερίσχυσε η άποψή μας ότι ένα θέμα, όσο ιδιόμορφο και προβληματικό και αν είναι θα πρέπει να αντιμετωπίζεται με σωστή κρίση, ωριμότητα και παρηγορία, απαλλαγμένο από προκαταλήψεις. Με αυτό το πνεύμα έχουμε την ελπίδα ότι οι θέσεις μας θα εισφέρουν, έστω και στο ελάχιστο, σε έναν ευρύτερο διάλογο και θα γίνουν αφορμή για περαιτέρω συζήτηση και προβληματική.

Το Ευρωπαϊκό παρατηρητήριο για το ρατσισμό και την ξενοφοβία, στην έκθεσή του για το 2002-2003 από 344 σελίδες, για το φαινόμενο του αντισημιτισμού σημειώνει ότι υπάρχει μια έξαρση (βανδαλισμοί, επιθέσεις, βιαιοπραγίες, εμπρησμοί) ιδιαίτερα έντονη στις χώρες: Βέλγιο, Γαλλία, Γερμανία, Ολλανδία και Βρετανία. Για την Ελλάδα σημειώνει ότι ενώ δεν παρουσιάζονται βιαιοπραγίες κατά προσώπων, ωστόσο δεν έλειψαν αυτή τη χρονική περίοδο (2002-2003) βανδαλισμοί και βεβηλώσεις εβραϊκών κοιμητηρίων και μνημείων του Ολοκαυτώματος. Ειδικότερα για τη χώρα μας περιγράφεται ένας αντισημιτικός λόγος στη δημόσια ζωή, ο οποίος χαρακτηρίζεται ως «λαϊκός αντισημιτισμός», που σχετίζεται με διάφορες θεωρίες, που ενθαρρύνονται από τα Μ.Μ.Ε., περί συνωμοσίας των Εβραίων για την ηγεμονία τους στην υφήλιο κλπ. Επίσης αναφέρεται ότι ο αντισημιτισμός ενυπάρχει ακόμη και μέσα στο εκπαιδευτικό, νομικό, πολιτικό περιβάλλον, αλλά και στους

κόλπους της Ορθόδοξης Εκκλησίας, όπου υπάρχουν αντιεβραϊκές αναφορές στην ακολουθία της Μ. Παρασκευής, ενώ παρόμοιες αναφορές αφαιρέθηκαν από τη Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία¹.

Πριν να προχωρήσουμε στα επιμέρους θέματα είναι αναγκαίο, πολύ σύντομα, να αναφερθούμε στην έννοια «αντισημιτισμός» ή «αντιιουδαϊσμός» ή και «αντιεβραϊσμός». Ο αντισημιτισμός περιλαμβάνει ένα ευρύ πλαίσιο αισθημάτων, συμπεριφορών και πρακτικών εναντίον των Ιουδαίων. Είναι ένα μίσος, που οδηγεί ακόμη και στην εξολοθρευση τους², θα χαρακτηρίζαμε τον αντισημιτισμό ως συλλογικό, ομαδικό μίσος εναντίον του ιουδαϊκού έθνους, μια συνολική εχθρότητα εναντίον των Ιουδαίων, επειδή απλά είναι Ιουδαίοι³.

Θα πρέπει να σημειώσουμε, κυρίως για λόγους ιστορικούς, ότι οι ίδιοι οι Ισραηλίτες ήταν πάροικοι, ξένοι σε μια ξένη χώρα, την Παλαιστίνη, από τα πρώτα βήματα της πορείας τους και είχαν να αντιμετωπίσουν διάφορες εθνότητες και λαούς. Παρά ταύτα ήταν ανεκτικοί προς τους ξένους, τους προσπλύτους (ger) και μάλιστα είχαν θεσπίσει διάφορους ανθρωπιστικούς νόμους και ευεργετικές διατάξεις (βλ. λχ. Αρ. 15,15-16. Δευτ. 16,11. 13-14.14,28-29.26,12-13)⁴. Πολύ αργότερα ο Απόστολος Παύλος παίρνει από τον ιουδαϊκό κόσμο εκείνα τα στοιχεία (μονοθεϊσμός, ηθικός τρόπος ζωής, εσχατολογία) που θα τον βοηθούσαν στη διάδοση του χριστιανισμού στον ελλαδικό χώρο, παρά την αντίδραση βέβαια των παραδοσιακών Ιουδαίων⁵. Μάλιστα ο Λουκάς γράφει στις Πράξεις (17,7) ότι ο Παύλος στην

Αθήνα «διελέγετο μεν ουν εν τη συναγωγή τοις Ιουδαίοις και τοις σεβομένοις και εν τη αγορά κατά πάσαν ημέραν προς τους παρατυγχάνοντας». Ακόμη ο Παύλος «διελέγετο δε εν τη συναγωγή κατά παν σάββατον, ἐπειθὲν τε Ιουδαίους και Ἕλληνας» (Πρξ. 18,4).

Ας επικεντρώσουμε τώρα τη μελέτη μας στα ερωτηματικά και τον προβληματισμό που προέκυψαν από τη δημοσίευση σχετικού άρθρου⁶, όπου οι Ιουδαίοι χαρακτηρίζονται στους ύμνους της Μ. Εβδομάδος ως «Χριστοκτόνοι» ή και «Θεοκτόνοι», «λαός δυσσεβής και παράνομος». Ειδικότερα οι αναφορές για τους Εβραίους είναι:

Μ. Παρασκευή, Ο Ὁρθρος, Αντίφωνον ΙΑ': «Αντι αγαθών, ων εποίησας, Χριστέ, τω γένει των Εβραίων, σταυρωθῆναι σε κατεδικασαν, ὄξος και χολήν σε ποτίζαντες. Αλλά δός αυτοίς, Κύριε, κατά τα έργα αυτών, ὅτι ου συνῆκαν την σην συγκατάβασιν»⁷ («Αντί των ευεργεσιών που ἔκανες, Χριστέ, στο γένος των Εβραίων, σε καταδικασαν να σταυρωθῆς, δίνοντάς σου να πεις χολή και ἔυδι. Αλλ' ανταπόδωσε σ' αυτούς, Κύριε, σύμφωνα με τα έργα τους, διότι δεν θέλησαν να καταλάβουν την επείκεια και τη συγκατάβασή σου»)⁸.

Μ. Παρασκευή, Ο Ὁρθρος, Αντίφωνον ΙΑ': «Επί τη προδοσία ουκ ηρκέσθησαν, Χριστέ, τα γένη των Εβραίων, αλλ' εκείνους τας κεφάλας αυτών, μυκτηρισμόν και χλεύην προσάγοντες. Αλλά δός αυτοίς, Κύριε, κατά τα έργα αυτών, ὅτι κενά κατά σου εμελέτησαν» («Τα γένη των Εβραίων δεν ἀρκέστηκαν, Χριστέ, με την προδοσία σου, αλλά κινούσαν τα κεφάλια τους, προσφέροντάς σου χλευασμό και μυκτηρισματα. Αλλ' ἀπόδωσε σ' αυτούς, Κύριε, συμφωνά με τα έργα τους, διότι σχεδίασαν εναντίον σου πράγματα ανυπόστατα και ἀδिका»).
Τροπάριο μακαρισμών Ὁρθρου Μ. Παρασκευῆς: «Των θεοκτόνων ο εσμός, Ιουδαίων ἔθνος το ἀνομον...» («Ο συρφετός των θεοκτόνων, το ἀνομο ἔθνος των Ιουδαίων»).

Μ. Παρασκευή, Ο Ὁρθρος, Τα τροπάρια: «Ολέθριος σπειρα θεοστυγών, πονηρευομένων θεοκτόνων συναγωγή...» («Η ολέθρια σπειρα των θεομισπτών (Ρωμαίων) και η πονηρή συναγωγή των θεοκτόνων (Ιουδαίων»).

Μ. Παρασκευή, Ο Ὁρθρος, Τα τροπάρια: «Ολέθριος σπειρα θεοστυγών, πονηρευομένων θεοκτόνων συναγωγή...» («Η ολέθρια σπειρα των θεομισπτών (Ρωμαίων) και η πονηρή συναγωγή των θεοκτόνων (Ιουδαίων»).

Μ. Σάββατο, Ο Ὁρθρος, Τα εγκώμια, στάσις πρώτη: «Αλλαζών Ισραήλ, μαιφόνε λαέ, τι παθών τον Βαραββάν πλευθέρωσας, τον Σωτήρα δε παρέδωκας σταυρώ;» («Λαέ του Ισραήλ, φονικέ και υπερόπη, τι σ' ἔπιασε να ελευθερώσεις τον Βαραββά, και το Σωτήρα να παραδώσεις στο σταυρό;»).

Μ. Σάββατο, Ο Ὁρθρος, Τα εγκώμια, στάσις πρώτη: «Ὡς πικράς εκ κρήνης, της Ιούδα φυλῆς οι ἀπόγονοι εν λάκκω κατέθεντο τον τροφέα μανναδότην Ιησοῦν» («Σαν ἀπό κρήνη πικρή, τη φυλή του Ιούδα, οι ἀπόγονοί της στο μνήμα κατέθεσαν εκείνον, που τους ἔδωσε τροφή, το μάννα στην ἔρημο»).

Μ. Σάββατο, Ο Ὁρθρος, Τα εγκώμια, στάσις πρώτη: «Φθονουργέ, φονουργέ και ἀλάστορ λαέ, καν σινδόνας και αυτό το σουδάριον αισχύνθητι αναστάντος του Χριστού» («Φθονερέ, φονικέ και ασεβέστατε λαέ, αν μη τι άλλο να ντραπείς τα σεντόνια και αυτό το νεκρικό κεφαλόδεσμο του Χριστού, που αναστήθηκε»).

Μ. Σάββατο, Ο Ὁρθρος, Τα εγκώμια, στάσις δεύτερη: «Αραβιανόν, σκολιώτατον γένος Εβραίων, ἔγνωσ την ἀνέγερσιν του ναού· δια τι κατέκρινας τον Χριστόν;» (Διεφθαρμένο γένος των Εβραίων, ὅμοιο με αραβικό, γνώρισες την ἀνέγερση του ναού [την Ἀνάσταση], γιατί καταδικασες το Χριστό;).

Μ. Σάββατο, Ο Ὁρθρος, Τα εγκώμια, στάσις τρίτη: «Εβραίων παρανόμων, εν σκολιαίς πορειαίς, τριβόλοι και παγίδες» («Στο διεστραμμένο δρόμο που πάνε οι παράνομοι Εβραίοι, υπάρχουν ἀγκάθια μόνο και παγίδες»).

Μ. Σάββατο, Ο Ὁρθρος, Τα εγκώμια, στάσις τρίτη: «Κατά το Σολομώντα βόθρος βαθύς το στόμα Εβραίων παρανόμων» («Κατά το Σολομώντα είναι βαθύς βόθρος το στόμα των παρανόμων Εβραίων»).

Ακόμη υπάρχουν λαϊκά ἀσματα, μοιρολόγια σε διάφορες περιοχές της Ελλάδος με αντιεβραϊκές φράσεις και λαϊκές θρησκευτικές δοξασίες (κάψιμο του Ιούδα)⁹. Σταχυολογούμε λ.χ.: «Σήμερα μαύρος ουρανός, σήμερα μαύρη μέρα, σήμερα αποχωρίζεται υἱός με τη μητέρα. Σήμερα βάλανε βουλή οι ἀνομοι Ὁβραίοι, οι ἀνομοι και τα σκυλιά οι τρισκαταραμένοι, για να σταυρώσουν το Χριστό των πάντων βασιλέα...» (ἀπό τη Μάνη)¹⁰.

Σχετικά με το θέμα μας ἀπό νομοκανονικής πλευράς η Ὁρθόδοξη Εκκλησία ἀπό πολύ νωρίς με τη Σύνοδο της Κωνσταντινουπόλεως το 1872 καταδικασε τον εθνοφυλετισμό. Σημειώνει μάλιστα χαρακτηριστικά: «Εν τη χριστιανική Εκκλησία, κοινωνία οὐση πνευματική, προωρισμένη ὑπό του αρχηγού και θεμελιωτοῦ αὐτῆς ινα συμπεριλάβη πάντα τα ἔθνη εις μίαν εν Χριστῷ ἀδελφότητα, ο φυλετισμός είναι τι ξένον και ὅλως ἀδιανόητον...»¹¹. Η ιερά Σύνοδος της Εκκλησίας της Ελλάδος με ἀφορμή το κάψιμο του Ιούδα κατά τη Μ. Παρασκευή και το Πάσχα ἐξέδωσε την 12^η Ἀπριλίου 1891 την υπ' αριθ. 1843 εγκύκλιο «Περὶ του ουκ ἔξεστι τοις πιστοῖς πυραυλεῖν ὁμοίωμα του Ιούδα εν τη εορτῆ της λαμπροφόρου Ἀναστάσεως του Σωτήρος», ὅπου σημειώνεται ὅτι «η πομπώδης καύση ὁμοιώματος Ιούδα είναι εσχάτη χλεύη προς τους συμπολίτας ημών Ιουδαίους και ἐξερεθίζει τα θρησκευτικά μίσση»¹². Ἐπίσης την 10^η Μαΐου 1910 η Ιερά Σύνοδος ἐξέδωκε εγκύκλιο με παρόμοιο περιεχόμενο (αριθμός 2024), ὅπου γίνεται λόγος «για προσβολή και ονειδισμό των συμπολιτῶν ημών Ιουδαίων». Ακόμη την 13^η Ἀπριλίου 1918 ἔχουμε νέα εγκύκλιο (αριθ. 3476) με θέμα «Περὶ ἀπαγορεύσεως εθιμῶν τινῶν καθαρπομένων των Εβραίων», στην οποία η Ιερά Σύνοδος τονίζει ὅτι αὐτά τα ἔθιμα «συντελοῦν τα

μέγιστα στη δημιουργία ψυχρότητας μεταξύ του ορθόδοξου πληρώματος και των συμπολιτών ημών Ισραηλιτών... επ' ουδενί λόγω επιτρέπεται να θίγεται η φιλοτιμία αυτών δια πράξεων και φράσεων, αίτινες ευκόλως δύνανται να εκληφθούν ως προσβλητικοί δια το γένος των Ισραηλιτών»¹³. Πρόσφατα ανάλογη δήλωση είχαμε και στο μήνυμα που εκδόθηκε με αφορμή τον εορτασμό των 1900 χρόνων από τη συγγραφή του βιβλίου της Αποκάλυψης και τη Β' σύναξη των Προκαθημένων των Ορθοδόξων Εκκλησιών το Σεπτέμβριο του 1995 στην Πάτμο: «...Καταδικάζουμε πάντα εθνικιστικό φανατισμό δυνάμενον να οδηγήσει εις διαίρεσιν και μίσος μεταξύ των ανθρώπων, εις αλλοιώσιν ή αφανισμόν των πολιτισμικών ιδιαιτεροτήτων άλλων λαών της γης και εις την καταπάτησιν του ιερού δικαιώματος της ελευθερίας και αξιοπρέπειας του ανθρωπίνου προσώπου και των εκασταχού μειονοτήτων»¹⁴.

Ως πρώτη γενική εκτίμηση, από τα παραπάνω υμνολογικά κείμενα και λαϊκά θρησκευτικά άσματα, οι απόψεις των καθηγητών Β. Γιούλτσιν και Π. Σιμωτά μας καλύπτουν πλήρως. Συγκεκριμένα ο Β. Γιούλτσιν αναφέρει για το θέμα μας: «η επιτίμηση των Εβραίων έχει παιδαγωγική και απολογητική σημασία. Προβάλλεται στους πιστούς για να συνειδητοποιήσουν την τραγικότητα του Ισραήλ, που σκότωσε το Μεσσία του και έχασε τη δυνατότητα της σωτηρίας του και αποσκοπεί στην ευαισθητοποίηση της συνείδησης των Χριστιανών πάνω στο κεντρικό γεγονός της ενανθρώπισης του Θεού Λόγου, που παρανόησε ο «εκλεκτός λαός» του Θεού»¹⁵. Ο Π. Σιμωτά σημειώνει: «είναι αλήθεια ότι οι υμνογράφοι της Ορθοδόξου Εκκλησίας εκφράζουν με ποικίλες εκφράσεις την οδύνη, τη φρίκη και τον αποτροπιασμό τους για το σταυρικό θάνατο του αναμάρτητου. Πρέπει όμως να διευκρινίσουμε ότι δεν στρέφονται καταρχήν εναντίον συγκεκριμένων προσώπων από τον ιουδαϊκό λαό, ο οποίος δεν ήταν υπεύθυνος για όσα συνέβησαν. Οι υμνογράφοι στρέφονται γενικώς κατά του κακού, κατά της αντιθέτου δυνάμεως, η οποία οδήγησε το Χριστό στο σταυρό»¹⁶. Ακόμη για τα λεγόμενα αντιιουδαϊκά στοιχεία των ύμνων πρέπει να πούμε ότι είναι μεταγενέστερα και απλώς περιγραφικά και απηχούν ορισμένες συνθήκες ζωής της Εκκλησίας και ότι με κανένα τρόπο δεν υπάρχουν τέτοια στοιχεία στην καρδιά της ορθόδοξης λατρείας που είναι η θεία Λειτουργία. Αυτά τα «αντιιουδαϊκά τροπάρια» σκιαγραφούν την αρνητική και θεοκτόνο στάση των τότε Ιουδαίων αρχόντων και λαού, την αντιιουδαϊκή πολεμική, η οποία «στη διάρκεια της πρώιμης και μέσης βυζαντινής περιόδου εξελίσσεται σε έναν από τους κοινότερους ρητορικούς τόπους και συχνά χρησιμοποιείται με τρόπο συμβολικό»¹⁷.

Εν προκειμένω πρέπει να τονίσουμε ιδιαίτερα και τις κοινές ρίζες Χριστιανισμού και Ιουδαϊσμού, όπως διατυ-

πώθηκαν το 1984 στην πρώτη γενική συνέλευση του Π.Σ.Ε.: «Ο Θεός ημών έχει συνδέσει ημάς προς τους Ιουδαίους εν ειδική αλληλεγγύη, η οποία συνδέει τα πεπρωμένα ημών εν τω και εις αυτούς αφορών σχέδιο του»¹⁸. Αυτή η αλληλεγγύη συνίσταται στην πίστη στον ένα Θεό του Ισραήλ, ο οποίος είναι ο Θεός όλων των ανθρώπων. Σ' αυτόν το Θεό του Ισραήλ προσευχήθηκε ο Χριστός και μας διδάξε με το «Πάτερ ημών» να προσευχόμαστε στον ίδιο Θεό¹⁹. Και σε τελική ανάλυση πέρα από τις όποιες απόψεις και επισημάνσεις δεν μπορεί ο ιουδαϊκός λαός της εποχής του Χριστού να θεωρείται στο σύνολο υπεύθυνος για το θάνατό Του. Λίγοι Ιουδαίοι από την Ιερουσαλήμ συνήργησαν στο θάνατο του Χριστού. Και πέρα από αυτό είναι πολύ άσχημο να θεωρούνται οι σύγχρονοι Ιουδαίοι συλλήβδην υπεύθυνοι για ένα γεγονός στο οποίο συμμετείχαν οι πρόγονοί τους πριν από δυο χιλιάδες χρόνια.

Παρά ταύτα το πρόβλημα υφίσταται, όχι όμως στην έκταση που προβάλλεται από τα Μ.Μ.Ε., ούτε βέβαια μπορούμε να ομιλούμε για αντισημιτισμό στους κόλπους της Ορθοδοξίας²⁰. Η Ορθοδοξία διακρίνεται για το οικουμενικό της πνεύμα και έχει ιδιαίτερη δυναμική. Δεν είναι συντηρητισμός, δεν είναι κατεστημένο, δεν είναι εθνικισμός²¹. Είναι στη διακριτική ευχέρεια της Εκκλησίας μας να λάβει τα απαραίτητα πρακτικά μέτρα για να επιλυθεί το πρόβλημα με τα Μεγαλυνάρια της Μ. Εβδομάδος και έτσι παράλληλα να προβάλλει το οικουμενικό πνεύμα της Ορθοδοξίας. Είναι αλήθεια ότι η Ορθόδοξη Εκκλησία παρά τις όποιες αδυναμίες της ανθρώπινης πλευράς της -και αυτό πρέπει να λέγεται-, έχει υγεία και προσφέρει υγεία, επειδή ακριβώς έχει ως κεφαλή της το Χριστό και διατηρείται με τη χάρη του Αγίου Πνεύματος²². Με αυτό το δεδομένο η Εκκλησία μπορεί και πρέπει να βοηθήσει στην αναζήτηση τρόπων απελευθέρωσης του ανθρώπου από τα δεσμά που τον καταπιέζουν και τον εμποδίζουν να αναπτύξει σχέσεις κοινωνίας, ανθρωπιάς, αδελφοσύνης, ακεραιότητας, δικαιοσύνης, αγάπης²³. Αυτή η προοπτική θέτει όλους τους ορθόδοξους ενώπιον των ευθυνών τους και πλέον δεν υπάρχει η δυνατότητα οποιασδήποτε αντιπαράθεσης, σύγκρουσης και βίας. Η μόνη δυνατότητα είναι μια κοινωνία συναδέλφωσης, ενός πολιτισμού με πολυπολιτισμική διάσταση και ανθρώπινο πρόσωπο.

Οσον αφορά το χριστιανικό κόσμο η ανεκτικότητα²⁴ θα πρέπει να διέπει τον τρόπο σκέψης του, μια θετική εκτίμηση της διαφορετικότητας του άλλου, θεώρηση μιας διαφορετικής θρησκευτικής αντίληψης²⁵. Και ακόμη περισσότερο η εσωτερική αλλαγή μας, η υπέρβαση, θα βοηθήσει ο «άλλος» (η εικόνα του ζωντανού Θεού) να ονομασθεί «αδελφός», «πλησίον», «κοινωνός»²⁶. Ο Απόστολος Παύλος στο χωρίο Πρξ. 17,26-27 δίνει απάντηση σε όποια φυλετική ή κοινωνική αντιπαλότητα: «εποίησέν τε εξ ενός παν έθνος

ανθρώπων κατοικείν επί παντός προσώπου της γης, ορίσας προσεταγμένους καιρούς και τας οροθεσίας της κατοικίας αυτών, ζητεῖν τον Θεόν ει ἄραγε ψηλαφήσειαν αυτόν και εὐροῖεν, και γε ου μακράν από ενός εκάστου ημών υπάρχοντα». Όλοι οι άνθρωποι κατά τον Παύλο κατάγονται από ένα γένος, από ένα ζευγάρι γονιών στον κόσμο. Αυτή η αδελφοσύνη προέρχεται από το γεγονός της εξ αίματος σχέσης. Συνεπώς δεν μπορούμε να ομιλούμε για οποιαδήποτε φυλετική διάκριση, ιδιαίτερα στην Ορθόδοξη Εκκλησία, γιατί η ίδια η παράδοσή μας δίνει ξεκάθαρες απαντήσεις.

Στα πλαίσια μιας γενικότερης θεώρησης θα πρέπει να τονίσουμε ότι είναι αδύνατο το έτος 2004 να έχουμε πραγματική αποκάλυψη του Θεού χωρίς να χρησιμοποιήσουμε σαν αποκαλυπτικό υλικό τις σημερινές κοινωνικές, πολιτιστικές και πολυπολιτισμικές πραγματικότητες και δεδομένα. Είναι αδύνατο «ο Θεός να συγκινήσει τον άνθρωπο αν δεν αγγίξει τη συγκεκριμένη ιστορική σάρκα του»²⁷. Στη σημερινή πραγματικότητα των πολυπολιτισμικών κοινωνιών είναι ανάγκη η Εκκλησία να θεωρήσει τον εαυτό της ως μια φωνή πάνω από όλες τις άλλες φωνές με ιδιαίτερο δυναμικό και καθοδηγητικό ρόλο.

Οα κλείσουμε με την άποψη του Μακαριώτατου Αρχιεπισκόπου Αθηνών και πάσης Ελλάδος κ. Χριστοδούλου, ο οποίος αναφέρει: «Η Ορθοδοξία πορεύεται με πνεύμα οικουμενικό... Η Ορθοδοξία αρνείται τον εθνικισμό, αλλά και το στείο διεθνισμό, που περιφρονεί την ιδιαιτερότητα των λαών και των ανθρώπων. Για την Εκκλησία έχει σημασία και η οικουμενικότητα και η ιδιοπροσωπία και είναι αυτή πρόταση σύνθεσης, την οποία καταθέτει στην προοπτική της παγκοσμιοποίησης με ανθρώπινο πρόσωπο...»²⁹. Τα λόγια αυτά ευχόμαστε να γίνουν η βάση για τη διευθέτηση του αναφύεντος προβλήματος σχετικά με τα Μεγαλυνάρια της Μ. Εβδομάδος, ίσως και στα πλαίσια μιας ευρύτερης λειτουργικής ανανέωσης³⁰. Ακόμη περισσότερο όταν οι ύμνοι και τα αναγνώσματα προετοιμάζουν τους πιστούς για να γνωρίσουν το μυστήριο της θείας οικονομίας. Είναι απαραίτητη η διευθέτηση για να μη φθάνουμε, πιθανώς, και για άλλα θέματα, στο σημείο τα Μ.Μ.Ε. να ομιλούν για αντισημιτισμό στους κόλπους της Ορθοδοξίας. Ας είμαστε ειλικρινείς. Οι σχετικές εγκύκλιοι και οδηγίες δεν έφεραν το προσδοκώμενο αποτέλεσμα. Κατά την άποψή μας θα πρέπει η ίδια η Εκκλησία να οικονομήσει αυτή την κατάσταση, αφού ούτως ή άλλως τα κείμενά της δεν έχουν αντισημιτικό χαρακτήρα, αλλά κυρίως παιδαγωγικό. Εξάλλου είναι πραγματικά λυπηρό το γεγονός τέσσερα, πέντε σημεία να υπερκαλύπτουν αρνητικά την ωραιότητα Υμνολογία της Μ. Εβδομάδος.

Παραπομπές:

1 Βλ. Ιωάννα Σωτήρχου, «Έξαρση αντισημιτισμού σε 5 χώρες της Ευρώπης», *Ελευθεροτυπία* 7/4/2004, 50. E. Bronfman - C. Benatoff, «Ο αντισημιτισμός συνιστά απειλή για την Ευρώπη», *Χρονικά ΚΖ'* 190, Μάρτιος-Απρίλιος 2004, 2.14. Βλ. επίσης τα πορίσματα της συνόδου κατά του αντισημιτισμού που διοργάνωσε στο Βερολίνο ο Οργανισμός για την Ασφάλεια και τη Συνεργασία στην Ευρώπη (ΟΑΣΕ), *Ελευθεροτυπία* 29/4/2004, 15.

2 Βλ. T. Holsten, "Antisemitismus", *RGG* I, 456.

3 Βλ. N.R.M. de Lange/C. Thoma, "Antisemitismus", *TRE* III, 118.

4 Βλ. περισσότερα Δ. Καϊμάκη, *Οι θεομοί της Παλαιάς Διαθήκης*, Θεσσαλονίκη 1995, 140 εξ. I.X. Αγαπίδη, *Η νομική θέσις των αλλοδαπών εν τη αρχαία εβραϊκή πολιτεία*, Θεσσαλονίκη 1964, 31-33. W. Thiel, *Die soziale Entwicklung Israels in vorstaatlicher Zeit*, Neukirchen-Vluyn 21985, 154 εξ.

5 Βλ. περισσότερα I. Γαλάνη, *Η συνάντηση, του Χριστιανισμού με τον εθνικό και τον ιουδαϊκό κόσμο στον ελλαδικό χώρο κατά τις Πράξεις των Αποστόλων*, Θεσσαλονίκη 1989. Του ιδίου, *Η συμβολή των ιουδαϊκών συναγωγών και των σεβομένων τον Θεόν» στη διάδοση του χριστιανισμού στον ελληνικό και ελληνιστικό κόσμο*, Ανάτυπο από τον τόμο Πρακτικά διεθνούς επιστημονικού συνεδρίου «Ο Απόστολος Παύλος και η Ελλάδα», Βέροια 1998.

6 Βλ. «Οι "Σταυρωτίδες" και η Εκκλησία», *Ελευθεροτυπία* 10-11/4/2004, 33 εξ. και τα σχετικά με το θέμα (απαντήσεις-κριτική-τοποθετήσεις) στον *Ορθόδοξο Τύπο* (1547/23-5-2004) [«Η περικοπή των Μεγαλυναρίων περί Εβραίων», 1»] και στα *Χρονικά ΚΖ'* 190, Μάρτιος-Απρίλιος 2004, 16-18 («Ο Φαναρίου Αγαθάγγελος, Η αποστολική Διακονία της Εκκλησίας της Ελλάδος για τους θρησκευτικούς ύμνους του χριστιανικού Πάσχα»). Στην ίδια συνάφεια και για μια ευρύτερη και έγκυρη ενημέρωση βλ. Β. Γιούλτσι, «Μ.Μ.Ε. και κοινωνική παθολογία», «Τα Μ.Μ.Ε. στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης», στο *Πρακτικά Α' Επιστημονικής Συνάντησης Τμήματος Δημοσιογραφίας Μ.Μ.Ε. του Α.Π.Θ.*, Αθήνα 1996. Του ιδίου, Εκκλησία και Μ.Μ.Ε., *Πρακτικά ημερίδας που διοργάνωσε η Ιερά Σύνοδος της Εκκλησίας της Ελλάδος στις 18/1/1996*. Αγαθ. Κ. Χαραμαντιδή, *Τα Μ.Μ.Ε. και η αξιοποίησή τους για την καταπολέμηση του ρατσισμού*, Αθήνα 2001.

7 Τα υμνογραφικά κείμενα ελήφθησαν από το βιβλίο «*Η Αγία και Μεγάλη Εβδομάς*», Επιμέλεια κειμένου Κ. Παπαγιάννη, έκδοση Αποστολικής Διακονίας της Ελλάδος, Αθήνα 1999.

8 Η μετάφραση είναι από τον Α. Θεοδώρου, *Προς το εκούσιον πάθος, Ερμηνευτικό σχόλιο στην Υμνογραφία της Μ. Εβδομάδος*, Αθήνα 1998 και από τον Αρχιμ. Επ. Ι. Θεοδωρόπουλο, *Η Μ. Εβδομάς μετά ερμηνείας*, Αθήνα 2002. Βλ. επίσης, Αγίου Νικόδημου του Αγιορείτου, *Η μεγάλη Εβδομάδα. Διδαχές από την ερμηνεία των ασματικών κανόνων της Μεγάλης Εβδομάδος*, Αθήνα 1996.

9 Ο I. Κορναράκης (*Ο Ιούδας ως ομαδικός ενοχικός αρχέτυπος [Βιωματικά διαστάσεις τον ενοχικού δικαίου]*, Θεσσαλονίκη 1997, 115) αναφέρεται στο έθιμο αυτό και εξηγεί πως πρόκειται για επιθετικότητα που σχετίζεται με την απόθεση της προσωπικής ενοχής. Για τον Ιούδα στις παραδόσεις μας βλ. Γ. Α. Μέγα, *Ο Ιούδας στις παραδόσεις του λαού*, Ακαδημία Αθηνών, Επετηρίδα του λαογραφικού αρχείου, Γ-Δ' έτος,

Αθήνα 1941-42.

10 Βλ. περισσότερα Β. Πλάτανος, «Μοιρολογώντας τον Ιησού», *Ελευθεροτυπία* 8/4/2004, 33.

11 Βλ. περισσότερα Παντελεήμονος Ροδόπουλου, Μπτρ. Τυρολόης και Σερεντιού, «Η γεωγραφική δικαιοδοσία κατά το ορθόδοξον κανονικόν δίκαιον -Το φαινόμενο του εθνοφυλετισμού κατά τους προσφάτους χρόνους», *Κληρονομιά* 32, τεύχη Α'-Β', Ιούνιος-Δεκέμβριος 2000, 371.

12 Βλ. Π. Μπρατσιώτη, «Αντισημιτισμός», *ΘΗΕ* 2, στήλη 927.

13 Βλ. *Αι συνοδικοί εγκύκλιοι* (έκδοση Ιερά Σύνοδος της Εκκλησίας της Ελλάδος), Α' (1901-1933), Αθήνα 1955, 206. 315.

14 Βλ. «Μήνυμα των Προκαθημένων των Ορθοδόξων Εκκλησιών», *Ορθοδοξία*, περίοδος Β', έτος Β', τεύχος Γ, Ιούλιος-Σεπτέμβριος 1995, 367.

15 Βλ. «Ο "άλλος" ως "πλυσίον". Η υπέρβαση της Ξενοφοβίας στη θεολογία του Αποστόλου Παύλου», στο *Ο άνθρωπος κατά τον Απόστολο Παύλο*, Βέροια 2002, 99.

16 *Ιουδαϊσμός και ελληνική Ορθοδοξία*, Ανάτυπο από θεολογία, Αθήνα 1971, 11.

17 Βλ. Ο Φαναρίου Αγαθάγγελος, *Εκκλησία* έτος Π', τεύχος 8-9, Αύγουστος-Σεπτέμβριος 2003, 640.

18 Βλ. Αθ. Χαστούπη, «Ιουδαιοχριστιανικός διάλογος», *Θεολογία* 55 (1984), 118.

19 Βλ. Th. Kratzert, «Είναι ο Ιουδαιοχριστιανικός διάλογος μια πρόκληση για τη χριστιανική οικουμένη;», *Καθ' Οδόν* 5 (1993), 100.

20 Βλ. σχετικά Στ. Ζουμπουλάκη, «Υπάρχει τελικά ή δεν υπάρχει αντισημιτισμός στην Ορθόδοξη Εκκλησία; αν το συζητήσουμε», *Σύναξη* 66 (1998), 78-82. Θ. Ν. Παπαθανασίου, «Ο αντι-αντισημιτισμός στην Ορθόδοξη Εκκλησία ή: να είμαστε μετανουήτες, κι όχι λωτοφάγοι», *Σύναξη* 66 (1998), 83-91. Βλ. επίσης Β. Ι. Καλλιακμάνη, *Υπάρχει αντισημιτισμός και εθνοφυλετισμός στις διδασχές του Αγίου Κοσμά τον Αιωλώυ;*, Ανάτυπο από «Κατηχητική Διακονία. Τιμητικός τόμος για τον Καθηγητή Κ.Δ. Φράγκο, Θεσσαλονίκη 2003.

21 Βλ. Γ. Μαντζαρίδη, *Ορθόδοξη πνευματική ζωή*, Θεσσαλονίκη 1993, 17.

22 Βλ. Γ. Μαντζαρίδη, *Ορθόδοξη θεολογία και κοινωνική ζωή*, Θεσσαλονίκη 1989, 7.

23 Βλ. περισσότερα Ιον Βρία-Π. Βασιλειάδη, «Η συμβολή της Ορθόδοξης Εκκλησίας στην επικράτηση της ειρήνης, της δικαιοσύνης, της ελευθερίας, της αδελφοσύνης και της αγάπης μεταξύ των λαών, και στην άρση των φυλετικών και λοιπών διακρίσεων», στο *Ορθόδοξη χριστιανική μαρτυρία*, Κατερίνη 1989, 161-176 Ι. Σ. Πέτρου, *Πολυπολιτισμικότητα και θρησκευτική ελευθερία*, Θεσσαλονίκη 2003, 126. Στ. Τσομπανίδη, «Λειτουργία μετά τη Λειτουργία». *Η συμβολή της Ορθόδοξης Εκκλησίας και θεολογίας στην κοινή χριστιανική μαρτυρία για δικαιοσύνη, ειρήνη και ακεραιότητα της δημιουργίας*, (Διατρ.), Θεσσαλονίκη 1996. Του ίδιου, «Κατευθύνσεις της Ορθόδοξης Ελληνικής Εκκλησίας και θεολογίας στη σύγχρονη εποχή: "Κοινωνικό έλλειμμα και διέξοδος"», Γρ. Παλ. 795 (2002), 657-674. Σ. Αγουρίδη, «Ο αγώνας για τη δικαιοσύνη», στο *Οράματα και Πράγματα*, Αθήνα 1991, 310-313.

24 Για την έννοια, η οποία «διασφαλίζει από τη μια μεριά τη μη σχετικοποίηση της ιδιαίτερης θρησκευτικής πίστης και από

την άλλη τη μη απαξίωση της πίστης των άλλων», βλ. περισσότερα Μ. Κωνσταντίνου, «Παλαιά Διαθήκη και πολυπολιτισμική κοινωνία», *ΕΕΘΣ Τμ. θεολογίας, Τιμητικό αφιέρωμα στον ομότιμο καθηγητή Α.Α. Ταχιάο*, τ. 8 (1998), 244-251.

25 Προς αυτή την κατεύθυνση κινούνται και οι συναντήσεις Ορθοδοξίας και Ιουδαϊσμού, όπου ο βασικός άξονας είναι η άποψη ότι «ούτε ο Ιουδαϊσμός, αλλά ούτε και ο Χριστιανισμός μπορούν να αγνοήσουν την ιερή τους παράδοση. Μπορούν όμως να ανακαθάρουν το ουσιαστικό τους περιεχόμενο από τις εξωτερικές ιστορικές τους φορτίσεις για να διευκολύνουν μια αυθεντικότερη και συνεπέστερη κατανόηση των διαφορετικών τους θέσεων». Βλ. περισσότερα Ι. Καραβιδόπουλου, «Η Ακαδημαϊκή Συνάντηση Ορθοδοξίας και Ιουδαϊσμού, Αθήνα, 21-24 Μαρτίου 1993», *Καθ' Οδόν* 6 (1993), 131-135.

26 Βλ. Β. Γιούλτση, «Ο "άλλος" ως "πλυσίον". Η υπέρβαση της Ξενοφοβίας στη θεολογία του Αποστόλου Παύλου»..., 103. Επίσης βλ. του ίδιου, «Από τον "Ξένο" στον "πλυσίον". Η υπέρβαση της Ξενοφοβίας του "άλλου"», *θεολογία και κόσμος, Τιμητικός τόμος στον καθηγητή Γ. Ι. Μαντζαρίδη*, Θεσσαλονίκη 2004, 213-222 και *Πνευματικότητα και κοινωνική ζωή*, Θεσσαλονίκη 1999, 217.

27 Βλ. Π. Νέλλα, «Το φως του Λόγου, θεολογικές προοπτικές για το ξεπέραςμα της κρίσης του μαθήματος των θρησκευτικών», *Σύναξη* 14 (1985), 101.

28 Για το θέμα πολυπολιτισμικότητα και Ορθοδοξία βλ. ειδικότερα τις εξής μελέτες: Ι. Καραβιδόπουλου, «Ο θρησκευτικός πλουραλισμός της εποχής της εμφάνισης του χριστιανισμού και του σημερινού κόσμου», *Καθ' Οδόν* 16 (2000), 19-22. Ι. Πέτρου, *Πολυπολιτισμικότητα και θρησκευτική ελευθερία*, Θεσσαλονίκη 2003. Εμ. Κλάψη, «Πολυπολιτισμός και Ορθοδοξία», *Η Ορθοδοξία στο Νέο Κόσμο*, Θεσσαλονίκη 2000.

29 Βλ. *Πληροφόρηση*, Μάρτιος-Απρίλιος 2004, 8. Βλ. επίσης το μήνυμα του Μακαριώτατου για τη διεθνή ημέρα εξάλειψης των φυλετικών διακρίσεων (21 Μαρτίου 2004) [*Εκκλησία* έτος ΠΑ', τεύχος 4, Απρίλιος 2004], όπου και πάλι τονίζεται «ότι για την ορθόδοξη Εκκλησία θεμέλιο του οικοδομήματος για την εξάλειψη των φυλετικών διακρίσεων είναι η αρχή ότι ο άνθρωπος, ο κάθε άνθρωπος, είναι δημιουργημα "κατ' εικόνα και καθ' ομοίωσιν" Θεού».

30 Βλ. σχετικά Π. Βασιλειάδη, «Το ευχαριστιακό υπόβαθρο της λειτουργικής αναγέννησης και το εξ αυτού απορρέον αίτημα της αναθεώρησης των περι τα βιβλικά αναγνώσματα θεμάτων της Ορθόδοξης λατρείας», στο *Λατρεύωμεν ευαρέστως τω Θεώ. Το αίτημα της λειτουργικής ανανεώσεως στην Ορθόδοξη Εκκλησία, Ποιμαντική Βιβλιοθήκη* 7, 141-167.

[Ο κ. **Ιω. Μούρτζιος** γεννήθηκε στη Θεσσαλονίκη το 1956. Σπούδασε Θεολογία στη Θεολογική Σχολή του Α.Π.Θ. Έκανε μεταπτυχιακές σπουδές στη Θεολογική Σχολή του Α.Π.Θ., στον κλάδο της Πρακτικής Θεολογίας και στις Θεολογικές Σχολές των Πανεπιστημίων του Regensburg και του Tubingen της Γερμανίας με γνωστικό αντικείμενο την ιστορία του βιβλικού Ισραήλ.

Καθηγητής στον Τομέα της Βιβλικής Γραμματείας και Θρησκευτολογίας του Τμήματος Θεολογίας του Α.Π.Θ. Είναι μέλος της Ελληνικής Εταιρείας Βιβλικών Σπουδών κι έχει γράψει μελέτες για την Παλαιά Διαθήκη. Το μελέτημα αναδημοσιεύεται από το περιοδικό «**Γρηγόριος Παλαμάς**», τ. 803/2004].

Ο Ισκαριώτης και οι ρίζες του χριστιανικού αντισημιτισμού

Του HYAM MACCOBY

Στα μεσαιωνικά θρησκευτικά δράματα με θέμα τα θεία Πάθη ένα από τα σημεία κορύφωσης της πλοκής ήταν πάντα η σκηνή στην οποία ο **Ιούδας ο Ισκαριώτης** παζαρεύει με τους εβραίους αρχιερείς την προδοσία του **Ιησού**. Ο Ιούδας παρουσιάζεται ως χαρακτηριστικός Εβραίος, με γαμπή μύτη, μακριά κόκκινη γενειάδα και εβραϊκή φορεσιά. Αντιθέτως, ο Χριστός και οι άλλοι Απόστολοι έχουν τη μορφή Βορειοευρωπαίου και φορούν ρούχα Εθνικών. Τα θρησκευτικά δράματα ήταν ένας από τους λόγους για τους οποίους δημιουργήθηκε η αντισημιτική υστερία στον απλό κόσμο και χαρακτηριστικό της γνώρισμα είναι ο τρόπος με τον οποίον απεικονιζόταν ο Ιούδας. Σχινά τις παραστάσεις ακολουθούσαν αντιεβραϊκές διαδηλώσεις.

Το πρόσωπο του Ιούδα περιβάλλεται από πολλά ερωτηματικά. Το ίδιο το πρόσωπο δεν παίζει κανέναν ρόλο στο χριστιανικό δόγμα, αλλά συνέτεινε σημαντικά στη διαμόρφωση της εικόνας του Προδότη μέσα στη φαντασία των χριστιανών και χωρίς αυτή την εικόνα το δράμα της λύτρωσης θα ήταν ατελές. Το ερώτημα που πρέπει να απαντηθεί είναι για ποιον λόγο ο Ιούδας παρουσιάζεται στα θρησκευτικά δράματα ως ο μοναδικός Εβραίος μεταξύ των Αποστόλων, παρ' όλο που έχει βεβαιωθεί ιστορικά ότι όλοι ήταν Εβραίοι –όπως ήταν και ο ίδιος ο Ιησούς.

Πολλοί υποστήριξαν ότι αυτό οφείλεται στην εξής «ατυχή συγκυρία»: τα ονόματα «Ιούδας» και «Εβραίος» μοιάζουν πολύ όταν τα προφέρει κανείς στην αγγλική ή τη γαλλική γλώσσα (Judas -Jew στα αγγλικά, Judas-Juif στα γαλλικά). Μια απλούστερη εξήγηση για την ταύτιση του Ιούδα με τους Εβραίους είναι ότι αυτή αποτελεί ένα φυσικό συμπέρασμα που βγαίνει μέσα από τα Ευαγγέλια. Ο ρόλος του Ιούδα του Ισκαριώτη απηχεί κατά έναν περιεργό τρόπο την απεικόνιση στα Ευαγγέλια του συνολικού ρόλου των Εβραίων. Ο Ιούδας παίζει μέχρι τέλους σε ατομικό επίπεδο τον ρόλο του προδότη που έχει ανατεθεί στον εβραϊκό λαό.

Ο παραλληλισμός μεταξύ του Ιούδα και των Εβραίων δεν διέφυγε από την προσοχή των χριστιανών σχολιαστών. Ο παραλληλισμός είναι, σαφώς από τους Αγίους Πατέρες και μετά. Ο **Άγιος Ιωάννης ο Χρυσόστομος** και ο **Άγιος Ιερώνυμος** ανέπτυξαν τέτοιους λεπτομερείς παραλληλισμούς. Στον Μεσαίωνα αναπτύχθηκε γύρω από το πρόσωπο του **Ιούδα** ένα φολκλωρικό έπος, στο οποίο τονίστηκαν με κάθε λεπτομέρεια τα στοιχεία του παραλληλισμού. Για παράδειγμα, η κατηγορία της προδοσίας ενα-

ντίον του αθώου **Άλφρεντ Ντρέιφους**, στη Γαλλία του 19ου αιώνα, είχε στενά συνδεθεί με το γεγονός ότι ο Ντρέιφους ήταν Εβραίος. Ο **Εντουάρ Ντριμόν**, αντισημίτης συγγραφέας της εποχής, υποστήριξε ότι ο Ντρέιφους ήταν χαρακτηριστικό παράδειγμα Εβραίου.

Με βάση την ιστορική μαρτυρία, ούτε ο Ιούδας ούτε οι Εβραίοι πρόδωσαν τον Ιησού. Ο Ιησούς ήταν ένας εβραϊός Μεσσίας, ο οποίος φιλοδοξούσε να ελευθερώσει τους Εβραίους από την καταπίεση των Ρωμαίων και να εγκαθιδρύσει το βασίλειο του Θεού στη Γη. Δημιούργησε πολλές ελπίδες και κέρδισε την υποστήριξη πολλών Εβραίων στη διάρκεια του βίου του. Όταν πέθανε πάνω σε έναν ρωμαϊκό σταυρό, όπως τόσοι άλλοι μάρτυρες εκείνης της εποχής, ο εβραϊκός λαός τον θρήνησε. Μετά το θάνατό του ο Ιησούς μεταμορφώθηκε από ορισμένους οπαδούς του σε θεότητα και ο θάνατός του θεωρήθηκε θυσία μέσω της οποίας οι πιστοί του θα μπορούσαν να αποκτήσουν την αθανασία.

Οι αντιρωμαϊκές διαθέσεις του Ιησού άρχισαν ξαφνικά να ενοχλούν και τα Ευαγγέλια εγράφησαν για να κατηγορήσουν τους Εβραίους και όχι τους Ρωμαίους για τον θάνατό του. Ο μύθος του θυσιασθέντος Ιησού χρειάζοταν πλέον έναν Προδότη. Ο εβραϊκός λαός ταίριαζε πολύ ωραία σε αυτόν τον ρόλο και ποιο καλύτερο σύμβολο υπήρχε από το πρόσωπο του Ιούδα;

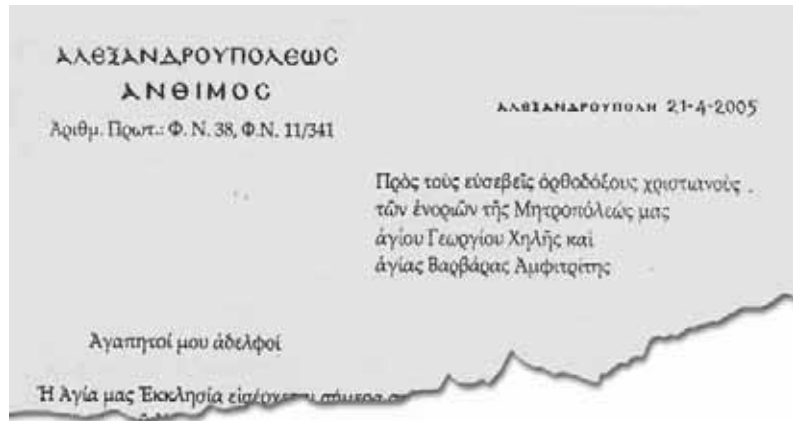
Ποιός, λοιπόν, ήταν ο πραγματικός ιστορικός Ιούδας ο Ισκαριώτης και για ποιόν λόγο επελέγη γι' αυτόν τον απαισιο ρόλο; Αρχικά υπήρχε μόνον ένας Ιούδας (όπως καθίσταται σαφές από τους πρώτους Αποστόλους), ο οποίος δεν πρόδωσε τον Ιησού. Τον επέλεξαν για τον ρόλο του Προδότη (όταν ο μύθος της προδοσίας ήρθε στο προσκήνιο ύστερα από τον θάνατο του Ιησού) απλά και μόνο επειδή το όνομά του απηκούσε το όνομα του εβραϊκού λαού. Ο δεύτερος Ιούδας που εμφανίζεται στους κατοπινούς καταλόγους των Αποστόλων είναι απλώς η σκιά που έμεινε από τον πρώτο, άκακο Ιούδα προτού του αποδοθούν σατανικές διαστάσεις. Η θεοποίηση του Ιησού κατέληξε να μετατραπεί σε καταστροφάντηση του λαού στον οποίον ανήκε. Το πρόσωπο του Ιούδα του Ισκαριώτη συμβολίζει κατ' αυτόν τον τρόπο τη μεταμόρφωση των Εβραίων από εκλεκτό λαό του Θεού σε λαό του Σατανά.

[Ο κ. **Hyam Maccoby** είναι ο συγγραφέας του βιβλίου «*Judas Iscariot and the Myth of Jewish Evil*», εκδόσεις Peter Halban. «**Βήμα**», 18.4.1993].

Το έθιμο του «Καψίματος του Ιούδα»

– Καταδικαστική εγκύκλιος
του Μητροπολίτη Αλεξανδρουπόλεως
κ.κ. ΑΝΘΙΜΟΥ

Παρότι η Ελληνική Ορθόδοξη Εκκλησία έχει κατ' επανάληψη [Αποφάσεις της Ιεράς Συνόδου το 1891, το 1910 και το 1918, που έχουν δημοσιευθεί και στο περιοδικό μας στο τεύχος Μαρτίου - Απριλίου 2001] καταδικάσει το έξω από τις επαγγελίες και τα διδάγματα του Χριστιανισμού έθιμο του «Καψίματος του Ιούδα», σε μερικές περιοχές της Ελλάδος συνεχίζεται κατά τις ημέρες του Χριστιανικού Πάσχα.

Φέτος ο Σεβασμιώτατος Μητροπολίτης Αλεξανδρουπόλεως κ.κ. Ανθιμος, με εγκύκλιό του (Αριθμ. πρωτ. Φ.Ν. 38, Φ.Ν. 11 (341-21-4-2005) προς τους ενορίτες δύο ενοριών της Μητροπόλεώς του, όπου συνεχίζεται «το φρικτό αυτό έθιμο», το κατεδίκασε με σαφήνεια.

Η εγκύκλιος του Σεβασμιωτάτου έχει ως ακολούθως:

Αλεξανδρούπολη 21-4-2005

Προς τους ευσεβείς ορθοδόξους χριστιανούς
των ενοριών της Μητροπόλεώς μας
αγίου Γεωργίου Χηλής
και αγίας Βαρβάρας Αμφιτρίτης

Αγαπητοί μου αδελφοί

Η Αγία μας Εκκλησία εισέρχεται σήμερα στην μεγάλη Εβδομάδα των Παθών του Κυρίου μας Ιησού Χριστού. Και μας προσκαλεί να τον ακολουθήσουμε σε μια προσπάθεια κατανόησης της πορείας του η οποία υπήρξε σωτήρια για το γένος των ανθρώπων. Ο Χριστός μας πηγαίνει να πάθει, να σταυρωθεί και να πεθάνει για να μάθουμε εμείς τι θα πει αγάπη, τι θα πει αδελφωσύνη, τι θα πει συγχώρεση, τι θα πει ανεξικακία.

Σε λίγες ημέρες θα τον ακούσουμε πάνω από τον Σταυρό Του να βλέπει όλο τον κόσμο και να προσεύχεται στον Ουράνιο πατέρα Του για μας. Την Μ. Πέμπτη το βράδυ θα Τον ακούσουμε να συγχωρεί αυτούς που Τον σταύρωσαν «Πατέρα μου συγχώρεσέ τους δεν ξέρουν τι κάνουν!» Κι έπειτα από τρεις ημέρες η αγάπη του Θεού θα αναστηθεί από τον Τάφο και θα διδάξει σε όλους μας την αγάπη. Θα μας αποκαλύψει ότι ο Θεός πατήρ όχι μόνο έχει αγάπη αλλά Είναι αγάπη. Όποιος δεν έχει αγάπη σε φίλους και εχθρούς αυτός δεν μπορεί

να έχει σχέση με τον Θεό. Ο αγαπημένος μαθητής του Χριστού ο άγιος Ιωάννης ο Θεολόγος έγραψε: «Όποιος πει ότι αγαπώ τον Θεό, και μισεί κάποιον αδελφό του, αυτός είναι ψεύτης. Πώς μπορείς να αγαπάς τον Θεό που δεν Τον βλέπεις όταν τον αδελφό που τον βλέπεις δεν τον αγαπάς;»

Και σας ερωτώ απεριφραστα αγαπητοί μου αδελφοί των Ενοριών Χηλής και Αμφιτρίτης: Το κάψιμο του Ιούδα, που κακώς διατηρείτε ακόμη στις ενορίες σας, μπορεί να έχει σχέση με τον Αναστημένο Ιησού Χριστό που θα γιορτάσουμε σε λίγες ημέρες και θα Τον κοινωνήσουμε;

Το κάψιμο του Ιούδα μπορεί να έχει θέση σε μια εποχή που η Εκκλησία διδάσκει το ευαγγέλιό της σε όλα τα έθνη και τα καλεί να το διαπιστώσουν στη ζωή των χριστιανών;

Βλέπουμε συχνά στην τηλεόραση μουσουλμάνους –γκρίζους λύκους– να καίνε ομοιώματα του Οικουμενικού Πατριαρχείου μέσα στους δρόμους της Κωνσταντινούπολης και μας φαίνεται έθιμο φρικτό και απολιτιστο.

Τα ίδια θα κάνουμε και μεις; Το κάψιμο ενός προσώπου, ακόμα και του Ιούδα, σημαίνει εκδικητικότητα, σημαίνει μίσος, σημαίνει σκληρότητα καρδιάς, έλλειψη αγάπης, σημαίνει απάρνηση του Ευαγγελίου και της Πίστεώς μας.

Ίσως κάποιοι σκεφτούν: Μα, τον Ιούδα καιμε, επειδή πρόδωσε τον Χριστό; Λάθος μεγάλο και μεγάλη αμαρτία. Δηλαδή νομίζουμε ότι ο Χριστός αν ήθελε να

μην σταυρωθεί δεν θα μπορούσε; Διλαδή ο Χριστός δεν είναι ο παντοδύναμος Θεός μας αλλά υπέστη κάποια προδοσία, κάποιο θάνατο χωρίς να θέλει; Όχι αγαπτοί μου. Η Πίστη μας βεβαιώνει ότι ο Κύριός μας εκουσίως έπαθε, θεληματικά. Είχε πλήρη γνώση του έργου το οποίο ήρθε να επιτελέσει στην γη και το έργο Του πέρασε πάνω από τον Τίμιο Σταυρό και μέσα από τον Ζωοδόχο Τάφο. Κανένας μας δεν έχει το δικαίωμα να αναλάβει αυτεπάγγελτος δικηγόρος του Χριστού. Ο πολιτισμός μας, η πίστη μας και η παράδοσή μας έκρυσαν και έσωσαν κατά την γερμανική κατοχή στην Ελλάδα πολλούς Εβραίους κι αυτό το αναγνωρίζει σήμερα όλος ο πολιτισμένος κόσμος και είναι προς τιμήν μας.

Γι' αυτό σας ζητώ και σας προτρέπω και σας παρακαλώ στις δύο ενορίες μας της Χιλής και της Αμφιτρίτης να σταματήσετε αυτό το ανιστόριτο, απολίτιστο και αντιχριστιανικό έθιμο. Αποτελεί προσβολή προς τον ιερό Επιτάφιο καθώς περικλείει το άχραντο σώμα του Θεού της αγάπης, να το εγκαταλείπετε μόνο στη λιτάνευση και οι περισσότεροι να μένετε πίσω για να κάψετε τον Ιούδα!

Η Ιερά Σύνοδος της Εκκλησίας της Ελλάδος καταδίκασε το 1891, το 1910 και το 1918 με γραπτές Εγκυκλίους της το φρικτό αυτό έθιμο.

Σας ζητώ λοιπόν να το σταματήσουμε και δω στον τόπο μας και να μην πραγματοποιηθεί φέτος, ώστε να είμεθα άξιοι του τίτλου χριστιανός ορθόδοξος για τον οποίο καυχόμεθα. Να το σταματήσουμε ώστε να μη δίνουμε την εντύπωση εκδικητικών χριστιανών, που καιμε ομοιώματα ανθρώπων των οποίων η κρίση ανήκει μόνο στο Θεό κι όχι σε μάς.

Και σας παρακαλώ να ακούσετε τη φωνή του επισκόπου σας που σκοπό έχει την προαγωγή της υγιούς πίστεώς μας και την αύξηση της αγάπης μας για την οποία μας μίλησε ο Χριστός και υπέγραψε τα λόγια του με το ίδιο Του το αίμα. Μόνο έτσι θα μπορέσουμε όλοι να κοινωνήσουμε το Πάσχα και να χαρούμε το γεγονός της Αναστάσεως στην προσωπική μας ζωή ο καθ' ένας.

Με ευχές για ουσιαστική συμμετοχή στην Μεγάλη Εβδομάδα

Καλό Πάσχα και Καλή Ανάσταση
Ο Μητροπολίτης
† Αλεξανδρουπόλεως Άνθιμος

Η «Συκοφαντία της Φιλαργυρίας»

Συνέχεια από τη σελ. 2

ποιούς και σε άθλια οικονομική κατάσταση, ας θυμηθούμε τις εβραϊκές μάζες των χαμάληδων και λιμενεργατών ή των καπνεργατών κ.ά. στην Θεσσαλονίκη που μαζί με τους εργαζόμενους όλων των άλλων εθνοτήτων, Ελλήνων, Βουλγάρων, Τούρκων, ίδρυσαν τα πρώτα εργατικά συνδικάτα με επικεφαλής την Φεντερασιόν του Αβραάμ Μπεναρόγια.

Σκώμματα σχετικά με οικονομικές υποθέσεις, είναι πράγματι σε δύο τομείς, τον «επιχειρηματικό» και τον της φιλαργυρίας, της τσιγγουνιάς.

ΕΧΟΥΜΕ σκώμματα που εδράζονται επάνω στο επιχειρηματικό πνεύμα ή στην υπερβολή του, την «επαγγελματική διαστροφή», όχι όμως απαραίτητα και στην φιλαργυρία, και θα πρέπει να τονιστεί ότι τα σχετικά ανέκδοτα είναι καταγραμμένα και κυκλοφορούν σε ευρωπαϊκό επίπεδο και δεν αφορούν μια μόνο χώρα ή τοπική εθνική ομάδα, όπως π.χ. τα «ποντιακά» ή τα «σκωτσέζικα». (Η συλλογή για παράδειγμα, του Raymond Geiger περιλαμβάνει ανέκδοτα από την Πολωνία, την Γερμανία, την Γαλλία και άλλες δυτικοευρωπαϊκές χώρες, πολλά από τα οποία κυκλοφορούν και στην χώρα μας).

ΣΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ, έχουμε πολλά παραδείγματα λαϊκής περιγραφής των Εβραίων, και θα πρέπει να σημειωθεί ότι –σωστά– υπερισχύει η διακωμώδηση της επιχειρηματικότητας και όχι της φιλαργυρίας, όπως για παράδειγμα στον Καραγκιόζη του τέλους του 19ου αιώνα για παράδειγμα: τρώνε ξύλο όλα τα μέλη του θιάσου από τον Βεληγκέκα και ακούγονται γκάπ-γκούπ και φωνές πόνου, στον εβραίο όμως δεν ακούγεται τίποτα, ρωτά σακατεμένος ο Χατζναβάτης μα δεν έφαγε αυτός ξύλο; έφαγε, του απαντά ο Καραγκιόζης, αλλά τον πήρε στην τσέπη!

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ ΟΜΩΣ, έχουμε την τοπική ελληνική ανεκδοτολογία η οποία επεκτείνει και φορτώνει ό,τι έχει σχέση με οικονομικά θέματα, είτε επιχειρηματικά είτε φιλαργυρίας στους εβραίους, αλλά αυτό οφείλεται σε ένα «λαϊκό αντισημιτισμό» που έτσι κι αλλιώς υποβόσκει, ο οποίος όμως αντιστράφηκε, αμέσως σε προστασία των διωκόμενων εβραίων στην ναζιστική κατοχή στην χώρα μας, κάτι που δεν έγινε για παράδειγμα στην Πολωνία, την Ουκρανία ή τις βαλτικές χώρες. Πρέπει να παραδεχτεί κανείς τόσο την ύπαρξη του λαϊκού αυτού αντισημιτισμού, όσο παράλληλα και το αβαθές του, που –εκτός από μεμονωμένες περιπτώσεις– ουδέποτε ξεπέρασε τις «λαϊκές τοπικές αντιθέσεις». Όσο επικίνδυνες είναι οι «ιστορίες» για τους Κεφαλλονίτες, τους Κρητικούς, τους Πόντιους, τους Βλάχους, τους Αρμενίους και τους Μικρασιάτες πρόσφυγες, άλλο τόσο είναι και για τους Εβραίους, όμως ας ξεχωρίσουμε την φιλαργυρία από το επιχειρηματικό πνεύμα, είναι δύο διαφορετικές ιδιότητες που δεν συνυπάρχουν κατ' ανάγκην.

[Ο κ. Γεώργιος Μ. Σαρηγιάννης είναι Καθηγητής του Εθνικού Μετσόβιου Πολυτεχνείου].

$$Mg + \frac{c}{c^2}g = M'g$$

$$M' - M = \frac{c}{c^2}$$

*Gleichung drückt den Satz der Äq-
 der Energie - Zuwachs $\frac{c}{c^2}$ ist mit
 Energie ihrer üblichen Defini-
 tion, so können wir (statt dessen*

$$E = Mc^2$$

Η αναγγελία από τον άγνωστο, μέχρι τότε, υπάλ-
 λλο της Υπηρεσίας Ευρεσιτεχνιών της Ελβετίας
 στην Βέρνη, τον Γερμανό υπήκοο, φυσικό
 Albert Einstein της νέας θεωρίας της Σχετικότη-
 τας και λίγο αργότερα του τύπου $E = mc^2$ που μας έλεγε
 πως η ενέργεια είναι ίση με τη μάζα επί το τετράγωνο της
 ταχύτητας του φωτός, σηματοδότησαν το τέλος της κλα-
 σικής Φυσικής.

Ο Einstein ήρθε ακριβώς την στιγμή που έπρεπε, την
 εποχή που η κλασική Φυσική είχε φθάσει σε μια καμπή,
 σ' ένα ορόσημο και τώρα χρειαζόταν μια μεγάλη διάνοια
 που θα στηριζόταν στα μέχρι τότε επιτεύγματα δεκάδων
 διακεκριμένων επιστημόνων, Μαθηματικών, Φυσικών
 και Φιλοσόφων για να ανοίξει στην ανθρωπότητα τους
 νέους δρόμους σε όλα τα πεδία των επιστημών και ιδιαι-
 τερα στην εποχή του ατόμου, της πυρηνικής ενέργειας
 και των διαστημικών ταξιδιών.

Άλλωστε δεν είναι η πρώτη φορά που η επιστήμη
 βρίσκεται σε μια καμπή και χρειάζεται μια νέα ώθηση για
 να ανοίξει μια πόρτα για μια καινούργια θαυμαστή εποχή
 για τις επιστήμες και για τον άνθρωπο. Το 1953 είχαμε
 άλλο ένα τέτοιο θαυμαστό επίτευγμα, την ανακάλυψη της
 διπλής έλικας του DNA, από τους Αμερικανούς Νομπε-
 λιστες Βιολόγους τον Watson και τον Crick που άνοιξε
 νέους θαυμαστούς δρόμους στην Βιολογία, στην Ιατρική,
 την Φαρμακευτική, την Βιοτεχνολογία, κ.λπ, κ.λπ.

Η πρωτοπορία του Einstein οφειλότανε στην अपά-
 ρμιλλη ευρύτητα του μυαλού του, στην βαθύτατη γνώση
 των μέχρι τότε επιτευγμάτων των σχετικών επιστημών,
 στην ασύγκριτη δυνατότητα πρόβλεψης των επερχο-
 μένων εξελίξεων στους διάφορους κλάδους των επι-
 στημών και τέλος στην βαθεία του γνώση των φιλοσο-
 φικών ρευμάτων. Παράλληλα η ευρύτατη διάνοιά του,
 του επέτρεπε να στοιχειοθετεί και να κατατάσσει τις γνώ-
 σεις και τα μέχρι τότε επιτεύγματα στους κλάδους των
 μαθηματικών και της φυσικής και να διακρίνει τον
 δρόμο που έπρεπε να ακολουθήσει για την ταχύτερη και
 βαθύτερη διερεύνηση. Έτσι ο Einstein υπερκέρρασε πολ-

1905-2005 τα Εκατό Χρόνια της Σχετικότητας και του $E=mc^2$ του Albert Einstein

Του ΓΙΩΡΓΟΥ ΠΑΠΑΜΑΤΘΑΙΑΚΙ

λούς συναδέλφους του ακόμη και τον διάσημο τότε Μα-
θηματικό τον γνωστό Γάλλο Poincaré, που ήδη από
καιρό ασχολείτο με συναφή προβλήματα και τότε βρι-
σκόταν σε ένα σχετικά προκεχωρημένο στάδιο έρευνας
πάνω στην θεωρία της Σχετικότητας.

Σήμερα, 100 χρόνια μετά την παρουσίαση των θε-
ωριών του Einstein που συγκλόνισαν τον επι-
στημονικό κόσμο με την θεωρία της Σχετικότη-
τας και του ενεργειακού ισοδυναμίου της ύλης,
με τις θεωρίες των Κβάντων και των μορίων εξακολου-
θούν να παραμένουν στο πρώτο επίπεδο των προβλη-
μάτων της επιστήμης. Και είναι φυσικό ο άνθρωπος που
έδειξε την καμπυλότητα του χωροχρόνου και το ενερ-
γειακό ισοδύναμο της ύλης με την παραπάνω ισοότητα, οι
θεωρίες του να συγκρίνονται με το Πυθαγόρειο θεώ-
ρημα, τις αρχές του Ευκλείδη και τις υδραυλικές θεωρίες
του Αρχιμήδη που αποτελούν και σήμερα ακόμη, ύστερα
από χιλιάδες χρόνια, τις βάσεις των σημερινών τεχνικών
και μαθηματικών επιστημών.

Έτσι ο Einstein κατατάσσεται σήμερα στους κορυ-
φαιούς εκείνους επιστήμονες που άλλαξαν στον τομέα
των τις αντιλήψεις μας, τις αντιλήψεις της ανθρωπότητας
και άνοιξαν τους νέους δρόμους στις επιστήμες, όπως
τον Πυθαγόρα, τον Ευκλείδη, τον Αρχιμήδη και τον Νεύ-
τωνα. Παράλληλα όμως ο Einstein είχε το μέγα προσόν
να γίνεται δημοφιλής και έτσι εκτός του θαυμασμού του
κόσμου, του απλού λαού, για τις επιτεύξεις του, απολάμ-
βανε και της αγάπης του, ενώ άλλοι σύγχρονοί του, ε-
πιστημονικά διάσημοι επιστήμονες, όπως ο Niels Bohr, η Lisa
Meitner, ο Max von Plank, ο Paul Dirac, ο Ervin
Schroedinger δεν διέθεταν αυτό το μέγα προσόν.

Ο Einstein ήταν αγαπητός στον λαό γιατί ήταν
προσηνής, αποδεδειγμένα ειρηνόφιλος, αγα-
πούσε πραγματικά τον άνθρωπο, κάθε του ε-
νέργεια αποδείκνυε αυτήν του την αγάπη.
Έδιδε μεγάλη σημασία στην εκλαίκευση των δυσονότων

θεωριών και προσπάθησε να βοηθήσει να γίνει κατανοητό, έστω και αμυδρά, τι σήμαιναν για την ανθρωπότητα αυτές οι κοσμογονικές θεωρίες, ενώ η σπάνια ανάμειξή του στα πολιτικά ήταν ακριβώς για να υποστηρίξει τα συμφέροντα του απλού ανθρώπου.

Βέβαια αυτή η ανάμειξή του στα πολιτικά και οι ειρηνιστικές, κατά καιρούς, δηλώσεις του παρεξηγήθηκαν από πολλούς και έτσι κατηγορήθηκε σαν ακραίος σιωνιστής όταν το 1952 του προσεφέρθη η προεδρία του Κράτους του Ισραήλ, μετά τον θάνατο του πρώτου Προέδρου Weizmann, παρά το γεγονός ότι αρνήθηκε να δεχθεί αυτήν την τιμητική θέση. Παράλληλα, το 1953, ο γνωστός τότε αρχηγός του FBI, ο J. Edgar Hoover, πίστευε ότι ο Einstein ήταν ένας κρυφός οπαδός των αριστερών ιδεών, των ειρηνιστικών κινήσεων και κατά της εξωτερικής πολιτικής των ΗΠΑ και τον είχε καταχωρήσει στις καταστάσεις των πιθανών εχθρών των ΗΠΑ.

Για την προσήνειά του και την αγάπη του κόσμου είναι χαρακτηριστική η υποδοχή ήρωος που του έγινε το 1921 στη Νέα Υόρκη, όταν για πρώτη φορά επισκέφθηκε τις ΗΠΑ, αλλά και στη συνέχεια όταν το 1932 Καθηγητής του Πανεπιστημίου του Βερολίνου, προβλέποντας τους διωγμούς των Εβραίων από τους ανερχόμενους Ναζιστές έγκαιρα διέφυγε στις ΗΠΑ και τον σε συνέχεια διο-

ρισμό του στο Ινστιτούτο Προκεχωρημένων Σπουδών του Πανεπιστημίου του Princeton και τέλος όταν το 1940 απενεμήθη η Αμερικανική υπηκοότητα σ' αυτόν, την δεύτερή του σύζυγο, την εξαδέλφη του Έλσα και στις δυο της κόρες από τον πρώτο της γάμο τις οποίες ο Einstein είχε υιοθετήσει.

Στις ΗΠΑ θεωρείτο από τον λαό σαν ο κύριος εκπρόσωπος της ευφυΐας, ο πιο έξυπνος άνθρωπος του κόσμου και μάλιστα διηγούνται την παρακάτω περίπτωση. Η κορούλα ενός υπαλλήλου του Πανεπιστημίου του Princeton ζήτησε από τον πατέρα της να της εξηγήσει ένα σχολικό μαθηματικό πρόβλημα που όμως δεν μπόρεσε να της δώσει να το καταλάβει. Στο τέλος ο πατέρας της απαυδισμένος της είπε πως μόνο ο Einstein θα μπορούσε να της εξηγήσει το πρόβλημα γιατί αυτός δεν μπορούσε. Το κοριτσάκι πήγε στο σπίτι του Einstein, βρισκότανε στον δρόμο της προς το σχολείο, δεν δίστασε να κτυπήσει την πόρτα του σπιτιού και να ζητήσει να δει τον κύριο Einstein, που την δέχτηκε με την δική του γνωστή, ξεχωριστή προσήνεια και βέβαια της εξήγησε το πρόβλημα και με χαρά δέχτηκε πολλές φορές την επίσκεψη της μαθητριάδας που έγινε αφορμή για σύνδεση και των δύο οικογενειών.

Όταν το 1939 ο στενός φίλος του Einstein, ο Δανός

Από τα χρόνια της αμφισβήτησης στο βραβείο Νόμπελ

Επιμελώς επαληθευμένη από δεκάδες κατοπινά και απολύτως εμπειρισταωμένα πειράματα, η εξίσωση $E=mc^2$ αγνοήθηκε παντελώς όταν πρωτοπαρουσιάστηκε. Ήταν η εποχή που η επιστήμη επιχειρούσε να κατανοήσει την υπόθεση του αιθέρα (το πέμπτο στοιχείο, κατά την κλασική φιλοσοφία, η πεμπουσία της Δημιουργίας, ύλη ζωντανή και θεική· κατά τη Μυθολογία, γιος της Νυκτός και του Ερέβους και αδελφός της Ημέρας).

Στην πρώτη του δημοσίευση για την Ειδική Σχετικότητα ο Αϊνστάιν εξήγησε ότι «η υπόθεση του αιθέρα είναι περιττή διότι δεν χρειαζόμαστε κανέναν απόλυτο ακίνητο χώρο που να έχει ειδικές ιδιότητες». Παρακάμπτοντας τον αιθέρα, κατά συνέπεια τις κατευθύνσεις της τότε επιστημονικής έρευνας, παρέδιδε μια ανατρεπτική για την εποχή και διόλου κατανοητή θεωρία. Πολλοί συνάδελφοί του έσπευσαν να χαρακτηρίσουν «πρόχειρες» τις απόψεις του.

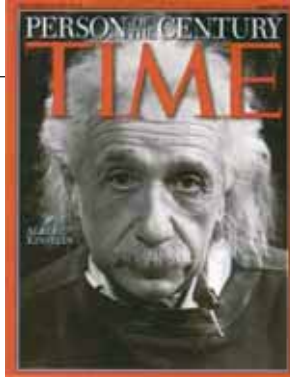
Το 1905, για λόγους επιβίωσης, ο Αϊνστάιν εργαζόταν ως δημόσιος υπάλληλος στο ελβετικό γραφείο ευρεσιτεχνιών της Βέρνης, συντάσσοντας τα έγγραφα αναγνώρισης (περιεκτικές και κατανοητές περιγραφές) της κάθε εφεύρεσης.

Στο ίδιο γραφείο εργαζόταν ο Μικέλε Μπέσο, ο οποίος εκτιμούσε απεριόριστα τον Αϊνστάιν και ήταν ο πρώτος (και ο μόνος) που εξέφρασε τον ενθουσιασμό και την πλήρη υποστήριξή του στη νέα θεωρία. Αλλά αυτή η αποδοχή δεν αρκούσε. Ο επιστημονικός κόσμος είτε έδειχνε ανέτοιμος, είτε δογματίζε αρνούμενος να δεχθεί να γκρεμίζεται μονομιάς όλη η νευτώνεια αντίληψη του κόσμου.

Την ίδια πάντα χρονιά και σε ηλικία 26 ετών υπέβαλε αίτηση για θέση κατώτερου καθηγητή στο Πανεπιστήμιο της Βέρνης. Στην αίτηση επισύναψε και το άρθρο του για τη Σχετικότητα μαζί με άλλες εργασίες, εκτιμώντας ότι θα βοηθούσε τις επιδιώξεις του. Η ιδέα αποδείχθηκε κακής

εμπνεύσεως. Ουδείς ασχολήθηκε σοβαρά με την Ειδική Σχετικότητα, η εξίσωση δεν ενθουσίασε, και έτσι συνέχισε την εργασία του στο γραφείο ευρεσιτεχνιών (σε μια δουλειά που τη θεωρούσε χόμπι), παρέα με τον καλό του φίλο Μπέσο.

Τελικά, το 1909 γίνεται βοηθός καθηγητή στο Πανεπιστήμιο της Ζυρίχης και δύο χρόνια αργότερα, καθηγητής στο γερμανικό Πανεπιστήμιο της Πράγας, για να επιστρέψει το 1912 στη Ζυρίχη ως καθηγητής στο Τεχνολογικό Ινστιτούτο. Το 1921 βρισκόταν στη Σαγκάη για σκοπούς του Διεθνούς Κινήματος Ειρήνης όταν έμαθε ότι του είχε απονεμηθεί το βραβείο Νομπελ για τον «νόμο στο φωτοηλεκτρικό φαινόμενο» και την εργασία του στο «πεδίο της Θεωρητικής Φυσικής». Η Σχετικότητα όχι μόνον δεν αναφερόταν πουθενά, αλλά εξακολουθούσε να βρίσκεται στο επίκεντρο έντονων αμφισβητήσεων. Η αναγνώριση θα αργούσε ακόμη...

Το 2000 το περιοδικό Time ανακήρυξε τον Αϊνστάιν "πρόσωπο του αιώνα". Οι υπόλοιποι υποψήφιοι για τον επίμαχο τίτλο ήταν οι: Έλβις Πρίσλεϊ, Yitzhak Rabin, Αδόλφος Χίτλερ, Μπιλι Γκράχαμ, Μάρτιν Λούθερ Κινγκ, Πάπας Ιωάννης Παύλος ΙΙ, Gordon B. Hinckley, Μαχάντα Γκάντι, Ρόναλντ Ρέιγκαν, Τζον Λένον, Χένρι Φορντ, Μπιτέρα Τερέζα, Μαντόνα, Ουίστον Τσόρτσιλ, Linus Torvalds, Νέλσον Μαντέλα, πριγκίπισσα Νταϊάννα και Πάπας Παύλος VI.

Φυσικός Niels Bohr, του γνωστοποίησε από την Ευρώπη ότι η γνωστή συνάδελφος τους η Γερμανίδα Lisa Meitner είχε επιτύχει στο Εργαστήριό της την διάσπαση του ατόμου και ότι μάλιστα είχε μετρήσει την ποσότητα της ενέργειας που προέκυψε από την διάσπαση και που δεν διέφερε ουσιαστικά από εκείνη του τύπου $E=mc^2$ και ότι από τις πληροφορίες του ήδη οι Ναζιστές Γερμανοί Φυσικοί άρχισαν να διαβουλεύονται για την πιθανή χρησιμοποίηση αυτής της τεράστιας ποσότητας της ενέργειας για στρατιωτικούς σκοπούς, ο Einstein συνέλαβε την έκταση του κινδύνου για ολόκληρη την ανθρωπότητα και αποφάσισε να δράσει χωρίς καθυστέρηση.

Με τον φίλο και συνάδελφό του στο Princeton τον Leo Scilard έστειλαν στον Πρόεδρο των ΗΠΑ τον Franklin D. Roosevelt μία επιστολή στην οποία του έκρουαν τον κώδωνα του κινδύνου και του επεσήμαιναν ότι η Ναζιστική Γερμανία βρισκόταν ήδη στον δρόμο της κατασκευής του ατομικού υπερόπλου που θα σήμαινε την υποδούλωση όλου του κόσμου, όλης της γης στην χιτλερική Γερμανία για μια χιλιετήριδα, όπως ήδη είχε υποσχεθεί ο Χίτλερ στους Γερμανούς. Αυτή η επιστολή στάθηκε η αφορμή ο Roosevelt να δώσει εντολή οργάνωσης της μυστικής επιχείρησης "Manhattan" που είχε σαν τελικό αποτέλεσμα την κατα-

σκευή της ατομικής βόμβας που κατέστρεψε την Χιροσίμα και το Ναγκασάκι της Ιαπωνίας με τις εκατοντάδες χιλιάδες νεκρούς μέσα σε πολύ λίγα λεπτά και στη συνέχεια άλλες πολλές χιλιάδες νεκρούς με έναν βασανιστικό και οδυνηρό θάνατο από την ραδιενέργεια.

Ύστερα από αυτήν την δραματική εξέλιξη ο ειρηνόφιλος Einstein έκανε την παρακάτω επίσημη δήλωση: «Αν ήξερα πιο μπροστά το αποτέλεσμα των προσπαθειών μου δεν θα γινόμουν Φυσικός αλλά παπουτσιάς».

Όταν στις 18 Απριλίου του 1955 πέθανε ο Albert Einstein ο φίλος του ο διάσημος Νομπελίστας Δανός Φυσικός Niels Bohr έκανε την παρακάτω δήλωση:

«Με τον θάνατο του Albert Einstein μια ζωή στην υπηρεσία της επιστήμης και της ανθρωπότητας, που ήταν τόσο παραγωγική όσο πολύ λίγες σ'όλη την ιστορία

του πολιτισμού, έφθασε στο τέλος της. Για όλη την ανθρωπότητα ο θάνατος του Albert Einstein είναι μια μεγάλη απώλεια αλλά ακόμη πιο μεγάλη είναι για εκείνους από μας που είχαμε την καλή τύχη να χαρούμε την ζεστή του φιλία και γιατί ποτέ πια δεν θα μπορούσαμε να αντικρύσουμε το φιλικό του χαμόγελο και να ακούσουμε την ζεστή του μιλιά».

Ασφαλώς το γεγονός ότι η συνέχεια προς την «Γενική Θεωρία της Σχετικότητας», η πρόσθετη θεωρία του Einstein «Γενική Θεωρία των Πάντων - Theory of Everything» απεδείχθη εσφαλμένη αφού δεν μπόρεσε να συνδέσει την Κβαντομηχανική με την Βαρύτητα ενώ η Κβαντομηχανική, χωρίς την βαρύτητα συνδέεται και επεξηγεί πλήρως τον Ηλεκτρομαγνητισμό, τις πυρηνικές δυνάμεις και την σύσταση της ύλης και δεν μπορεί να συνδεθεί με την βαρύτητα, που αποδεικνύεται το πιο σκληρό κομμάτι της Φυσικής, δεν αμαυρώνει ουδέ κατ' ελάχιστον την τεράστια και μοναδική προσφορά του Albert Einstein στην Επιστήμη και στην Ανθρωπότητα. Άλλωστε αυτή η "Θεωρία των Πάντων - Everything Theory" που ύστερα από 100 ετών προσπάθειες χιλιάδων επιστημόνων δεν κατέστη δυνατόν να συγκεκριμενοποιηθεί φαίνεται, όπως ισχυρίζονται πολλοί, ότι θα παραμείνει στο διηνεκές ένα πρόβλημα που ποτέ ο άνθρωπος δεν πρόκειται να επιλύσει.

Το 2005 ανακηρύχθηκε στη Γερμανία ως «Έτος Einstein» και με την ευκαιρία αυτή γίνονται σειρά συνεδρίων και πρωτότυπων εκδηλώσεων.

[Ο κ. Γ. Παπαμαθθαίου είναι τεχνικός.

Άρθρα και μελετήματα για τον Αϊνστάιν έχουν δημοσιευθεί στο περιοδικό μας στα τεύχη 19/σελ.10, 30/21, 105/14, 138/12, 172/13 και 163/10]

Δίχως τις θεωρίες του Αϊνστάιν...

Δεν θα είχαμε τους ηλεκτρονικούς υπολογιστές (οι ημιαγωγοί και τα μικροτσιπ βασίστηκαν στην κβαντοθεωρία του).

Δεν θα είχαμε τον μαγνητικό τομογράφο (βασίστηκε στον πυρηνικό μαγνητικό συντονισμό).

Δεν θα είχαμε την ακτινοθεραπεία κατά του καρκίνου (βασίζεται στον επιταχυντή υποατομικών σωματιδίων).

Το σύστημα παγκόσμιου εντοπισμού θέσης, GPS, θα μας έστελνε μακριά από τον προορισμό (καθώς αναγνωρίζει τη σχετική κίνηση του δορυφόρου που δίνει σήμα στο σύστημα πλοήγησης, με βάση το σταθερό σημείο αναφοράς).

Τα αεροπλάνα δεν θα «έβρισκαν» το αεροδρόμιο (η σχετική κίνηση του αεροπλάνου προϋποθέτει ρυθμίσεις, με άξονα το σταθερό σημείο από το οποίο εκπέμπεται το σήμα -πύργος ελέγχου).

Ο Μοιραίος Δρόμος της Μέντης

Αναμνήσεις από την Κατοχή

Της ΥΒΟΝΝΗΣ ΟΥΖΙΕΛ

Απρίλιος του 1941. Ημέρες Ιταλικής και Γερμανικής Κατοχής στην Ελλάδα. Πείνα, φτώχεια, μιζέρια, επακόλουθα του Ελληνοϊταλικού πολέμου και της Γερμανικής εισβολής.

Τον Μάρτιο του 1943 άρχισαν οι Γερμανοί τους διωγμούς των Εβραίων. Παρ' όλη την επίσημη αξίωση του Αρχιεπισκόπου Δαμασκηνού να σταματήσουν αυτούς τους διωγμούς, εκείνοι συνέχισαν με μεγαλύτερο ρυθμό.

Στην Θεσσαλονίκη περιόρισαν τις εβραϊκές συνοικίες σε γκέτο. Και τους επέβαλαν να φορούν ένα διακριτικό σήμα, και πολλά άλλα περιοριστικά μέτρα. Πολλοί ομόθρησκοι από την Θεσσαλονίκη κατάφεραν να φύγουν, και εγκαταστάθηκαν σ' άλλες μεγάλες πόλεις της Ελλάδος.

Έτσι ήλθε στην Χαλκίδα η οικογένεια Λέων Μόσχοβιτς με τα δύο παιδιά τους, την Μέντη 17 ετών και τον Φίκο 15 ετών.

Η Μέντη ήταν μία πολύ συμπαθητική κοπέλα, φαινομενικά ήσυχη. Έκρυβε όμως μέσα της μεγάλη δυναμικότητα, πάντα χαμογελαστή, είχε μεγάλη ευγλωττία. Με τη Μέντη κάναμε πολλές φορές παρέα μαζί. Διηγόμασαν διάφορα περιστατικά από την παιδική μας ηλικία, και από την φοίτησή μας στο Γυμνάσιο.

Τον Μάρτιο του 1944 άρχισαν οι μαζικές συλλήψεις των Εβραίων σ' όλη την Ελλάδα.

Τον Σεπτέμβριο του 1943 μετά από μεγάλη επιμονή του θείου μου Ηλία (Ο Ηλίας Κρίσιων ήταν αδελφός της μητέρας μου και έμενε στην Αθήνα), αποφάσισε ο πατέρας μου να φύγουμε από την Χαλκίδα, και να πάμε να κρυφτούμε σ' ένα χωριό. Έτσι θ' αποφεύγαμε την απογραφή μας και την παρουσία μας στις Γερμανικές αρχές.

Ένας φίλος του πατέρα μου, ο κ. Πλάκας (ανώτερος αστυνομικός), είπε «Να πάτε στους Στρόπωνες. Όπου δεν υπάρχει αμαξιτός δρόμος οι Γερμανοί δεν πηγαίνουν και έτσι θα είσθε ασφαλείς εκεί».

Πράγματι ο αμαξιτός δρόμος έφτανε μέχρι το χωριό της Στενής. Η Στενή είναι στους πρόποδες της Δίρφης που είναι το ψηλότερο βουνό στη νησί της Ευβοίας. Μετά την Στενή είναι οι Στρόπωνες. Για να

φθάσεις εκεί έπρεπε ν' ανηφορίζεις σε βραχώδη μονοπάτια. Κατηφορίζοντας έφτανες σ' αυτό το χωριό.

Μας σύστησαν να πάρουμε μαζί μας χονδρά ζεστά μάλλινα ρούχα και κουβέρτες γιατί εκεί τον χειμώνα έκανε πάρα πολύ κρύο.

Σ' ένα μεγάλο μπαούλο και σε βαλίτσες βάλαμε βιαστικά και κλαίγοντας ό,τι νομίζαμε πιο ζεστό, χρήσιμο και απαραίτητο.

Όλη η οικογένεια, οι γονείς με μας τα έξι παιδιά (τρία αγόρια και τρία κορίτσια) φύγαμε από την Χαλκίδα μ' ένα φορτηγό αυτοκίνητο το μεσημέρι, φθάσαμε στην Στενή τ' απόγευμα. Η διαδρομή ήταν μία μεγάλη ταλαιπωρία.

Διάφορες σκέψεις τριγυρούσαν στο μυαλό μας, αλλά κανείς δεν μιλούσε. Τι θ' απογίνουμε; Πού θα καταλήξουμε; Μόνο η μητέρα μου έλεγε ότι ο Παντοδύναμος Θεός θα μας προστατεύει.

Η Στενή είχε φυσική ομορφιά. Ένας μεγάλος χείμαρρος διέσχισε το χωριό. Αιωνόβια πλατάνια, ψηλές λεύκες έκρυβαν τον ήλιο με τα πυκνά φυλλώματά τους, ενώ πουλιά κελαηδούσαν υμνώντας τον Πανάγαθο Θεό και φυσούσε ένα μυρωμένο αεράκι. Φιλοξενηθήκαμε στο πρώτο σπίτι του χωριού.

Ιδιοκτήτης ήταν ο κ. Χαράλαμπος Παπακυρικός, ένας γεροδεμένος, ψηλός άνδρας γύρω στα 60, συνταξιούχος δάσκαλος. Σύζυγός του ήταν η κυρία Κατερίνα, πρόσχαρη και παχουλή.

Μας καλοδέχθηκαν, τους είπε ο πατέρας μου πως προορισμός μας ήταν να πάμε στους Στρόπωνες.

«Ζαχαρία (έτσι έλεγαν τον πατέρα μου) να μην πας εκεί», είπε ο δάσκαλος. «Γιατί τον χειμώνα αυτό το χωριό είναι αποκλεισμένο από τα χιόνια. Έχεις μεγάλη οικογένεια, έξι παιδιά να ζήσουν, δεν θα έχεις καμία ιατρική περίθαλψη, στο χωριό δεν υπάρχει ούτε γιατρός, ούτε φαρμακείο. Πώς θ' ανταπεξέλθεις σε μια ώρα ανάγκης;».

Ξαφνικά ξεπρόβαλαν μπροστά μας τρεις Γερμανοί. Είχαν έλθει πεζοπορία από τους Στρόπωνες και πηγαίνανε στη Χαλκίδα.

Τι γυρεύανε; Δεν ρωτήσαμε. Τρέμαμε

από τον φόβο μας!!!

Με σπασμένα αγγλικά ζπούσαν να φάνε.

Η κυρά Κατερίνα τους περιποιήθηκε πολύ. Τους έδωσε λουκάνικα, τηγάνισε πατάτες, ήπιαν και κρασί. Αφού χόρτασαν ευχαρίστησαν την κυρά Κατερίνα και χάθηκαν μέσα στο σκοτάδι.

«Να λοιπόν που οι Στρόπωνες δεν έχουν αμαξιτό δρόμο, οι Γερμανοί όμως ήλθαν από εκεί», είπε ο δάσκαλος στον πατέρα μου. Έτσι εγκατασταθήκαμε στην Στενή.

Είχαν περάσει 2-3 εβδομάδες διαμονής μας σ' αυτό το χωριό. Ο πατέρας μου γκρίνιαζε την μητέρα μου.

«Αυτός ο αδελφός σου πάντα υπερβολικός!! Αφήσαμε το σπίτι μας, εγκατέλειψα το μαγαζί μου, τα παιδιά δεν πάνε στο σχολείο. Τι κάνουμε εδώ; Θα ειδοποιήσω ένα αυτοκίνητο να έλθει την Κυριακή και να γυρίσουμε πάλι στην Χαλκίδα». Η μητέρα δεν μιλούσε αλλά στεναχωριόταν πολύ.

Ο πατέρας μου Ζαχαρίας Κοέν διατηρούσε, μαζί με τον αδελφό του Ιωσήφ, κατάσταση νεωτερισμών, το «Ερμείον» στο εμπορικό κέντρο της Χαλκίδας. Και ήταν αυτοδημιούργητοι.

Την επομένη ημέρα, Σάββατο, έρχεται ο δάσκαλος με μία εφημερίδα και διάβασε στον πατέρα μου την γνωστή Γερμανική διαταγή.

– Να δίδουν όλοι οι Εβραίοι παρουσίες - απουσίες στις Γερμανικές αρχές. Όσοι φιλοξενούσαν Εβραίους θα είχαν επιπτώσεις και πολλές άλλες διατάξεις που δεν θυμάμαι.

Μέχρι το μεσημέρι του Σαββάτου είχαν έλθει στο χωριό από την Χαλκίδα πολλοί ομόθρησκοι με τις οικογένειές τους. Στην Στενή ήταν εγκατεστημένο το Αρχηγείο του ΕΑΜ. Οι χωρικοί δεν ήθελαν να νοικιάσουν τα σπίτια τους στους Εβραίους!! Αλλά το ΕΑΜ τους το επέβαλε.

«Πού θα μείνουν αυτοί οι άνθρωποι; Έρχεται χειμώνας!! Είναι Έλληνες, πολεμήσαμε μαζί στην Αλβανία, υπηρετούν στρατιώτες». Έτσι οι χωρικοί υπεχώρησαν.

[Προσωπικά, θυμάμαι ότι η σημερινή Σχολή Αξιωματικών Χαλκίδας, στον πό-

λεμο του '40 ήταν Στρατιωτικό Νοσοκομείο. Εκεί σ' ένα μεγάλο θάλαμο ήταν μόνον οι Εβραίοι τραυματίες, με κομμένα πόδια, και με άλλα τραύματα, και με πολλά κρουπαγήματα!!! Τότε τους είχε επισκεφθεί η Ισραηλιτική Κοινότητα Χαλκίδας προσφέροντάς τους γλυκά και αναψυκτικά. Είχα παρευρεθεί και εγώ].

Περνούσαν οι ημέρες, ζούσαμε με πολλές στερήσεις, πάντα με το φόβο να μην έλθουν οι Γερμανοί.

Ο χειμώνας το 1944 είχε αργήσει να έλθει. Αρκετές καταγίδες, αλλά και πολλές λιακάδες (θυμάμαι την πρωταπριλιά είχε πολλά χιόνια στο χωριό).

Η οικογένεια της Μέντης έμενε στην Κάτω Στενή, που ήταν κοιλάδα. Σε απόσταση ενός χιλιόμετρου περίπου από την Πάνω Στενή που μέναμε εμείς. Πολλές φορές ερχότανε η Μέντη με την μαμά της και τον αδελφό της τον Φίκο στην Πάνω Στενή. Πηγαίναμε τότε με την Μέντη και τις αδελφές μου περιπάτους σε πηγές και ραχούλες. Μαζεύαμε αγριολούλουδα και συζητούσαμε διάφορα θέματα.

Μια μέρα μου είπε η Μέντη: «Εγώ πηγαίνω στα γύρω χωριά, με συνοδεύει η μαμά μου και κάνω τη διαφωτίστρια για το ΕΑΜ. Πρέπει και συ να πας γιατί χάρις στο ΕΑΜ μπορούμε και επιβιώνουμε τώρα».

Ο πατέρας μου όμως δεν το δέχτηκε. Η μητέρα μου υπέφερε από την κλιμακτική, με zalάδες και άλλα προβλήματα. Οι τρεις αδελφές φροντίζαμε το νοικοκυριό. Ήμασταν οκτώ άτομα.

Κεντρική ύδρευση δεν είχε τότε κανένα σπίτι. Κουβαλούσαμε το νερό από μεγάλη απόσταση σε βαριές πλίντες στάμνες και σε μεγάλους μεταλλικούς κουβάδες. Πλέκαμε τα βράδια μάλλινα πουλόβερ, κάλτσες για τους αντάρτες. Ένα πρωί, ήταν αρχές Φεβρουαρίου, είδα κάτω από το κατώφλι ένα σημείωμα.

Το πήρα και με μεγάλη έκπληξη διάβασα ένα αποχαιρετιστήριο της Μέντης. Έγραφε κατά λέξη:

«Σ' αφήνω γεια πάμε οικογενειακώς στους Στρόπωνες. Ενώ εσύ κοιμόσουν τον γλυκό ύπνο της αυγής εγώ τραβούσα τον μοιραίο μου δρόμο».

Στεναχωρήθηκα πολύ γιατί δεν είχα άλλη φίλη εκεί. Μου έκανε όμως μεγάλη εντύπωση η φράση που έλεγε: «Τραβούσα τον μοιραίο μου δρόμο». Προσπαθούσα να εξηγήσω τι εννοούσε μ' αυτήν την φράση. Είχαν περάσει 5 μήνες διαμονής μας στο χωριό και οι Γερμανοί δεν είχαν έλθει. Οι αντάρτες όμως κάνανε πολλές δολιοφθορές και υλικές ζημιές στους Γερμανούς. Έτσι οι Γερμανοί αποφάσισαν να

κάνουν ένα «κτένισμα».

«Κτένισμα» λέγανε τις εκκαθαριστικές επιχειρήσεις που κάνανε στα χωριά για ν' αναγκάσουν τους αντάρτες να καταφεύγουν στα βουνά.

Μια ημέρα, μέσα Μαρτίου θυμάμαι, η μητέρα μου είπε: «Πρέπει να κάνουμε Τανώθ (Εβραϊκή νιοστία), αύριο είναι το Πουρίμ».

[Το Πουρίμ είναι η επέτειος της σωτηρίας των Εβραίων της Περσίας από τα χέρια του Αμάν, αξιωματικού του βασιλιά που ήθελε να τους εξοντώσει. Η νιοστία αυτή καθιερώθηκε σε ανάμνηση της νιοστίας της Εοθήρ πριν παρουσιασθεί στον βασιλιά για να τον παρακαλέσει να σώσει το λαό της. Συνηθίζεται αυτή την εορτή να μεταμφιέζονται τα παιδιά σαν την απόκρια. Αυτήν την ημέρα στο σελνιακό εβραϊκό ημερολόγιο είναι 14 Αδάρ και η σελήνη είναι πανσέληνος].

Αυτή την ημέρα ήλθαν οι Γερμανοί για το «Κτένισμα» στην Στενή.

Μοιραίο για την Μέντη.

Πρωί πρωί ακούσαμε θορύβους δυνατούς από κλάξον αυτοκινήτων, άγριες δυνατές ομιλίες στα γερμανικά και στα ελληνικά.

Είχαν στρατοπεδεύσει στην πλατεία (μπροστά από το σπίτι που μέναμε) αυτοκίνητα φορτηγά γεμάτα με Γερμανούς και Έλληνες στρατιώτες. Πώς να φύγουμε από το σπίτι; Πού να πηγαίναμε; Τρομοκρατηθήκαμε...

Ήλθε τότε η κυρά Κατερίνα η σπιτονοικοκυρά μας στο σπίτι μας.

«Ελάτε να σας ντύσω χωριατούλες», είπε σε μας τα τρία κορίτσια, «για να μην καταλάβουν οι Γερμανοί πως είσθε εβραϊκούλες».

«Πότε βρήκε τις χωριάτικες φούστες, τα μπλουζάκια και τις κίτρινες μαντίλες; Τι, ντυθήκαμε για το Πουρίμ;», έλεγαν τα δύο μικρά αδελφάκια μου! Μας είπε: «Μην βγει κανένας έξω προσέχτε καλά».

Ο πατέρας μου πήγε και καλημέρισε έναν Έλληνα συνταγματάρχη και μίλησε μαζί του. Σε λίγο αυτός ο Άγγελος έστειλε δύο Έλληνες στρατιώτες που στάθηκαν μπροστά στην εξώπορτα του σπιτιού μας. Πέρασαν οι Γερμανοί, κοντοστάθηκαν, μίλησαν με τους στρατιώτες και έφυγαν. Στο διάστημα αυτό ακούγονταν γερμανικές αγριωπές φωνές, πυροβολισμοί.

Ήταν 12 η ώρα μεσημέρι, όταν ακούσαμε φωνές, κλάματα, μοιρολόγια.

Είχαν σκοτώσει έναν χωριάτη και οι δικοί του τον πήγαιναν στο νεκροταφείο, που ήταν σε μικρή απόσταση από το σπίτι μας.

Τρέξαμε στο παράθυρο οι άλλες δύο αδελφές μου, η Ματίλντη και η Θέλμα, η Ευτυχία Νεγρίν και εγώ να δούμε τι συμβαίνει. [Η Ευτυχία Νεγρίν, σήμερα κυρία Εμμανουήλ Αβδελά είχε έλθει με τους γονείς της από την Αθήνα για να κρυφτούν στην Στενή].

Τότε είδα έναν Γερμανό (θα ήταν αξιωματικός γιατί φορούσε πλίκιο) να κοιτάζει με κυάλια το παράθυρό μας αρκετή ώρα, δεν έδωσα όμως σημασία. Σε λίγο έρχεται ο Άγγελος Θεού, ο Έλληνας συνταγματάρχης, εξαγριωμένος και φωνάζοντας: «Παλιοκόριτσα, φευγάτε από το παράθυρο. Ο τάδε Γερμανός σας κοιτούσε με τα κιάλια του».

Έτρεμε ο άνθρωπος. «Δεν ξέρετε τι σας περιμένει αν πέσετε στα χέρια του», μας είπε. «Είναι του τάγματος των Es - Es. Πίνει, μεθάει μετά μ' ένα αγκαθωτό μαστίγιο κυπάει τα θύματά του!! Δεν θα σας πάρει την ζωή, θα σας βασανίσει».

Κιτρινώσαμε, μείναμε άφωνες. Η κυρά Κατερίνα άκουσε τις φωνές, πήγε και μαντάλωσε το παράθυρο.

Να όμως που οι Γερμανοί μαζί με τους ταγματασφαλίτες ανέβηκαν ποδαρόδρομο τη ράχη και πήγαν στους Στρόπωνες. Έγινε το κακό που μας είχε πει ο συνταγματάρχης! Κάποιος ανέφερε πως η Μέντη ήταν διαφωτίστρια, τότε το γερμανικό κτήνος άνοιξε μία πόρτα, έσπρωξε την Μέντη, που έπεσε από το χαγιάτι κάτω στο έδαφος.

Ανατριχιάζω και δάκρυα μου έρχονται και ασ έχουν περάσει τόσα χρόνια...

Η Μέντη σηκώθηκε τρικλίζοντας. Ήταν πανσέληνος, ο ουρανός δεν είχε σύννεφα. Την είδε το τέρας. Ήταν το μοιραίο της.

Ο παπάς του χωριού την έθαψε (με τα εβραϊκά έθιμα) τυλιγμένη σ' ένα λευκό σεντόνι.

Την επόμενη μέρα που έφυγαν οι Γερμανοί, οι αντάρτες σκότωσαν τον νεαρό που την είχε καταδώσει. Ο Γερμανός δικαιολογήθηκε: «Είδα και άλλες εβραϊκούλες στην Στενή, αλλά αυτές δεν ήταν διαφωτίστριες!», είπε.

Τώρα η Μέντη αναπαύεται στο Ισραηλινό νεκροταφείο της Χαλκίδας.

Αρκετοί Χαλκιδιαίοι ομόθησκοι εξοντώθηκαν στα ναζιστικά στρατόπεδα. Άλλοι διασώθηκαν καταφεύγοντας στο Ισραήλ. Πολλοί όμως χρωστούν τη σωτηρία τους στην αυτοθυσία των χριστιανών χωρικών και στην συμπάρσταση των ανταρτών του ΕΑΜ, όπως συνέβη και στην οικογένειά μου.

ΦΛΩΡΙΝΑ: Αναμνήσεις μιας ξεχασμένης Κοινότητας

Του MICHEL SARFATIS

1918: Φλώρινα: Ισραηλίτες Φανοποιοί. (Από το Αρχείο του Μωϋσή Κ. Κωνσταντίνου).

«Ήμασταν όλοι σαν αδέρφια», αναφώνησαν οι γονείς μου αναφερόμενοι στην Εβραϊκή Κοινότητα της Φλώρινας.

Η Ιουδαϊκή εγκυκλοπαιδεία αναφέρει ότι τον 16ο και 17ο αιώνα υπήρχαν εβραίοι οι οποίοι ζούσαν στη Φλώρινα. Οι περισσότεροι από αυτούς ήρθαν από την Ισπανία, ακολουθώντας την απέλαση το 1492. Η σύγχρονη εβραϊκή κοινότητα εγκαταστάθηκε το 1912 με αρκετές εκατοντάδες εβραίων οι οποίοι ήρθαν από την κοντινή Γιουγκοσλαβία την πόλη Μοναστήρι (τώρα γνωστή ως Μπίτολα). Ήρθαν σε αναζήτηση μιας καλύτερης ζωής.

Οι περισσότεροι από αυτούς τους εβραίους ασχολήθηκαν πουλώντας υφάσματα, ρουχισμό και παπούτσια συμπεριλαμβανομένου και του «σαρουκιού» –τυπικά παπούτσια τα οποία φορούσαν οι γεωργοί στα Ελληνικά βουνά. Άλλοι ήταν χειροτέχνες, ξυλουργοί, μεροκαματιάρηδες κτλ.

Δεν υπάρχει απογραφή των εβραίων αγροτών ή ζητιάνων. Ανάμεσα από τους πιο φτωχούς εβραίους μπορούμε να αναφέρουμε έναν μεσήλικα άνδρα ο οποίος πουλούσε φιστικία τα οποία ζύγιζε σε μια ζυγαριά φτιαγμένη στο σπίτι, την οποία επίσης χρησιμοποιούσε για να πουλάει αυγά και ψητές πατάτες.

Υπήρχαν επίσης πλανόδιοι πωλητές οι οποίοι πουλούσαν αυγά, τα οποία τα έβάζαν σε πλίνθα δοχεία έτσι ώστε να μπορούν να τα ψήνουν στον φούρνο. Άλλοι πουλούσαν τα νόστιμα «κεμπάπια».

Η εβραϊκή συνοικία και τα έθιμά της

Η εβραϊκή συνοικία της Φλώρινας βρισκόταν στην πόλη στο τμήμα του ποταμού, ειδικά κατά μήκος της οδού Ηλείου, στο νότιο μέρος της, κατά μήκος στις δύο όχθες του ποταμού Σακουλέβα, και κατά μήκος στις στενές δενδροστοιχίες εκείνης της γειτονιάς.

Η συναγωγή Kahal ένα μικρό και παλιό κτίριο, όπου ο Ραββίνος ή ο Αρχισυναγωγός ιερούργουσε, ήταν στην όχθη του ποταμού στην οδό Αβέρωφ. Το κοιμητήριο βρισκόταν έξω από την πόλη, στους πρόποδες του λόφου. Εκτός από τα θρησκευτικά καθήκοντα, ο Ραββίνος επίσης ήταν και Mohel και Shochet.

Σαν να μην ήταν αυτό αρκετό ενεργούσε επίσης ως δάσκαλος, κυρίως διδάσκοντας ανάγνωση και γραφή, στα ελληνικά και εβραϊκά, έως το 1925 ήταν υπεύθυνος σχεδόν για ολόκληρη την πρωτοβάθμια εκπαίδευση.

Στην δεκαετία του 1930 η Κοινότητα αποτελείτο περίπου από 450-500 άτομα. Ακολουθούσαν και την παραδοσιακή τήρηση της θρησκείας τους καθώς και τα παραδοσιακά κοινωνικά έθιμα στον τρόπο ζωής τους, ιεραρχίας και αμοιβαίας βοήθειας, π.χ. σε περίπτωση που κάποια φτωχή κοπέλα παντρευόταν, η οποία τυπικά δούλευε σαν υπηρέτρια σε χριστιανικά σπίτια και δεν είχε προίκα, ο Ραββίνος καλούσε τους πλούσιους εβραίους στην πόλη για να υπογράψουν το γάμο.

Ένα τυπικό έθιμο για τους υπογράφοντες ήταν να μεταφέρουν το νοικοκυριό και άλλα προικιά στο νέο τους σπίτι με άμαξα συρόμενη με άλογα, συνοδευόμενη από μουσικούς, παίζοντας τα μαντολίνα τους και άλλα όργανα, και με άλλους συμπολίτες οι οποίοι ακολουθούσαν τραγουδώντας και χορεύοντας.

Τα οικονομικά και κοινωνικά καθήκοντα

Για να στηρίξουν τις φιλανθρωπικές δραστηριότητες της εβραϊκής κοινότητας, οι οικογένειες συνεισέφεραν ανάλογα με την οικονομική τους κατάσταση. Επιπρόσθετα ποσά συγκεντρώνονταν στις λειτουργίες του Σαββάτου ζητώντας δωρεές για το προνόμιο να φέρεις την Torah και να τοποθετείς τα Rimonim. Διαφορετικές ομάδες προσδιόριζαν τα διάφορα καθήκοντα βοήθειας σ' αυτούς που είχαν ανάγκη. Ο νεοκόρος (Oze Dalim), ήταν αρμόδιος για να προμηθεύει με τροφή τους φτωχούς. Ο υπεύθυνος της Κοινωνικής Πρόνοιας μάζευε ρουχισμό και παπούτσια και ο αρμόδιος για την φροντίδα των φτωχών (Bikur Jolim) επισκεπτόνταν τους αρρώστους και αυτούς που δεν μπορούσαν να βγουν από το σπίτι.

Το 1924-1925 οι δημόσιες αρχές καθιέρωσαν πέντε ημέρες εργασίας την εβδομάδα. Αυτό έκανε το Σάββατο την κύρια ημέρα της εβδομάδας για ψώνια. Επειδή οι εβραίοι καταστηματάρχες δεν δούλευαν το Σάββατο οι δουλειές τους δεν πήγαιναν καλά και πολλοί εγκαταστάθηκαν σε άλλο μέρος.

Οι εβραίοι και οι Χριστιανοί γενικά τα πήγαιναν καλά στην Φλώρινα. Ζούσαν με αρμονία και αμοιβαίο σεβασμό. Δυστυχώς όμως το 1920 ένα περιστατικό συνέβη. Ένας αντισημίτης αξιωματούχος κατηγορήθηκε τους εβραίους ότι απήγαγαν ένα χριστιανόπαιδο για να χρησιμοποιήσουν το αίμα του για να κάνουν τα άζυμα του εβραϊκού Πάσχα. Όμως, όταν το παιδί βρέθηκε κοντά στην πόλη, οι ελληνικές αρχές απέλευσαν τον αναφερόμενο αξιωματούχο. Οι εβραίοι υπηρέτησαν στον ελληνικό στρατό το ίδιο χρονικό διάστημα όσο και ο υπόλοιπος πληθυσμός. Στο μνημείο υπέρ των πεσόντων το 1940-1941, το οποίο βρίσκεται στην κεντρική πλατεία της πόλεως, υπάρχουν τα ονόματα των τεσσάρων εντόπιων εβραίων Menagiem, Aharon, Testa, Benson. Είναι άξιο λόγου να αναφέρουμε ότι πολλοί εβραίοι έλαβαν μέρος σε κοινωνικές και πολιτικές διαμάχες και ανήκαν σε διάφορα πολιτικά κόμματα και σε ομάδες ανταρτών.

Το τέλος της Ισραηλιτικής Κοινότητας

«**Η** Ισραηλιτική Κοινότητα της Φλώρινας διατηρήθηκε ως το 1943.

Αυτό συνέβη όταν οι γερμανικές κατοχικές δυνάμεις ενήργησαν με τον ίδιο τρόπο όπως ενήργησαν εναντίον των άλλων εβραϊκών Κοινοτήτων στην κατεχόμενη Ευρώπη, διώχνοντας τους Φλωρινιώτες εβραίους σε στρατόπεδα συγκεντρώσεων και σε κρεματόρια στην Πολωνία και Γερμανία. Ακριβώς δέκα ημέρες μετά το τέλος του ιουδαϊκού Πάσχα, στις 30 Απριλίου 1943, οι Γερμανοί συγκέντρωσαν τους εβραίους κατοίκους στις αυλές του 1ου και 2ου σχολείου απ' όπου μεταφέρθηκαν στα τρένα τα οποία τους οδήγησαν στο θάνατό τους. Μερικοί από αυτούς, οι οποίοι κατάλαβαν τι επρόκειτο να τους συμβεί, έφυγαν στα βουνά και σώθηκαν μετά από τρομακτικές περιπέτειες.

Ένα μέλος από την εβραϊκή κοινότητα συνεργάστηκε με τους Γερμανούς με σκοπό να σώσει ζωές. Έπεισε μερικούς εβραίους να πουν στους Γερμανούς πού είχαν κρύψει τα τιμαλφή τους. Όμως μόλις τα μαρτύρησαν τους έβαλαν στο ίδιο τρένο όπως και τους άλλους. Όλα τα προσωπικά υπάρχοντά τους κατασχέθηκαν από τους ναζί και τα εβραϊκά σπιτία και οι επιχειρήσεις λεηλατήθηκαν.

Τον καιρό του Ολοκαυτώματος από αριστερά προς τα δεξιά Dario Sarfatis, Matilda Sarfatis, Oreta Peso, Alberto Sarfatis.

Η οικογένεια Sarfatis σε τέσσερις γενεές.

να υποδεικνύουν την πρώην παρουσία τους. Μόνον ένας γεροντότερος κάτοικος ίσως θυμάται ότι η Φλώρινα ήταν η πατρίδα μιας εβραϊκής κοινότητας και με ιδιαίτερες πρακτικές όπως τη ματαό στο Πάσχα των ιουδαίων.

«Γυναίκες, άνδρες, γέροι και νέοι ακόμα και τα μωρά, όλα τα πήραν».

Αυτές οι τρομερές εικόνες υπάρχουν στα μάτια των γονέων μου.

[Ο Michel Sarfatis γεννήθηκε στο Temco της Χιλής το 1955. Σήμερα είναι ηλεκτρολόγος - μηχανολόγος και ζει στο Σαντιάγο. Η παρουσίαση του παραπάνω κειμένου, που οφείλεται στον Σπύρο Παπαχαρίση, δημοσιεύτηκε στη Φωνή της Φλώρινας, 28.1.2005].

Μερικοί από τους ντόπιους κατοίκους έλαβαν μέρος στο πλάτωκο. Τα ελάχιστα μέλη της εβραϊκής κοινότητας, τα οποία κατόρθωσαν να σωθούν από το Ολοκαύτωμα μεταγενέστερα έφυγαν σε διαφορετικές χώρες, Ισραήλ, Η.Π.Α., Βραζιλία και Χιλή. Μόνο ένας εβραίος ο Jacob Cohen επέστρεψε στην Φλώρινα μετά τον πόλεμο. Αργότερα πήγε στον Βόλο, όπου πέθανε μετά από μερικά χρόνια.

Κατά το τέλος του πολέμου, τα κτίρια τα οποία ανήκαν σε πρώην εβραίους κατοίκους, δόθηκαν στην εβραϊκή κοινότητα της Ελλάδος.

Σήμερα δεν υπάρχουν σημεία που να δηλώνουν ότι η Φλώρινα κάποτε είχε ενεργή εβραϊκή κοινότητα.

Δεν υπάρχουν ονόματα σε οδούς ή σε άλλους δημόσιους χώρους που

ΕΠΙΣΤΟΛΕΣ ΣΤΑ «ΧΡΟΝΙΚΑ»

Για τα θύματα του Ολοκαυτώματος

Ο Δρ. Γιώργος Α. Παπαδαντωνάκης, από το Σικάγο, σημειώνει:

«Τα 60 χρόνια από την απελευθέρωση του Άουσβιτς έγιναν η αφορμή να ανατρέξω στην ιστοσελίδα του Κεντρικού Ισραηλιτικού Συμβουλίου Ελλάδος και να διαβάσω το άρθρο της Bea Lewcowicz στα Χρονικά με τίτλο «Μεγαλώνοντας μετά τον πόλεμο στη Θεσσαλονίκη». Έχω πολλές φορές επισκεφθεί την Θεσσαλονίκη και έχω διαπιστώσει, ότι πολλοί λίγοι και τσικοί της γνωρίζουν πού βρίσκεται η πλατεία Εβραίων μαρτύρων και το μνημείο του Ολοκαυτώματος και, δυστυχώς, όσοι γνωρίζουν την ύπαρξη των

προαναφερομένων είναι άτομα κάπως μεγαλύτερης ηλικίας. Οι νέοι δηλώνουν πλήρη άγνοια για όλα αυτά και πολλοί λίγοι, ο αριθμός των οποίων μετριέται στα δάχτυλα των δύο χεριών, γνωρίζουν, ότι η Θεσσαλονίκη, πριν από τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, ήταν η σεφαρδίτικη πρωτεύουσα της Υψηλίου.

Είναι πολύ λυπηρή αυτή η διαπίστωση, γιατί στην προπολεμική Θεσσαλονίκη, ονόματα, όπως Κοέν, Φλορεντίν, Σαλιτέλ κ.ά. ήταν οι γηγενείς κάτοικοι, οι γείτονες χιλιάδων άλλων Ελλήνων που ζούσαν αρμονικά και δημιουργούσαν συνεχώς και προόδευαν μέσα σε κλίμα αγάπης και σύμπνοιας. Μετά τον πόλεμο, όμως, τα πράγματα άλλαξαν και η Θεσσαλονίκη δεν ήταν πια η ευημερούσα σεφαρδίτικη πρωτεύουσα του κόσμου. Η Ιστορία, όμως, δεν αλ-

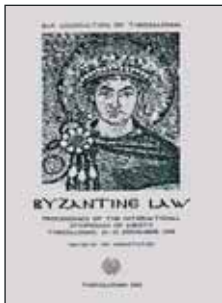
λάζει, ίσως μερικοί να την φαλκιδεύουν, η ουσία παραμένει και το Ολοκαύτωμα των 55.000 Εβραίων της Θεσσαλονίκης που μαρτύρησαν στα ναζιστικά κρεματόρια είναι ένας άλλος αιματοβαμμένος Λευκός Πύργος. Αλλά αυτός είναι ο Πύργος της Ελευθερίας των Ανθρώπων που στήθηκε από 55.000 αναμμένα αθώα κορμιά, που ο κακούργος δυνάστης τα μίσησε για την καταγωγή τους.

Τιμή στον Γερμανό Υπουργό των Εξωτερικών Γιόσκα Φίσερ που παρευρέθηκε στις εκδηλώσεις της Θεσσαλονίκης για τα 60 χρόνια από την απελευθέρωση του Άουσβιτς από τον Σοβιετικό Στρατό και ζήτησε συγγνώμη για τα εγκλήματα που διέπραξε η χώρα του εκείνα τα μαύρα χρόνια της ναζιστικής θηριωδίας. Αξιέπαινη η πρόταση του Προέδρου του Συμβου-

λίου Αποδήμου Ελληνισμού, του συμπολίτη μου κ. Andrew Athens, να διδάσκεται η Ιστορία του Ολοκαυτώματος στα ελληνικά Γυμνάσια και Λύκεια.

Η 27η Ιανουαρίου ορθά θεοπίστηκε ως επίσημη εθνική εορτή του Ελληνικού κράτους, γιατί είναι η ημέρα, που στο όνομα των Εβραίων μαρτύρων, η Ανθρωπότητα τιμά την νίκη της ανθρωπότητας και της φιλελευθερίας απέναντι στον σκοταδισμό, στο φυλετικό μίσος, την μισαλλοδοξία και την παραφροσύνη. Ας είναι αιωνία η μνήμη των μαρτύρων του Άουσβιτς, του Μπέλεσεν και των άλλων κρεματορίων και όλων αυτών που βρήκαν οικτρό θάνατο πολεμώντας φυσικά, πθικά και ψυχικά τους κακούργους τύπου Alois Brunner, Kurt Waldheim, Max Merten και τους δωσίλογους φίλους τους».

Βιβλίο

ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΥ Κ.
ΠΑΠΑΣΤΑΘΗ

Μελέτες για Εβραϊκά Θέματα

Ο Καθηγητής κ. Χ. Παπαστάθης, πρ. γενικός γραμματέας Θρησκειών στο υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων, κυκλοφόρησε σε άτυπα δύο ενδιαφέρουσες μελέτες του για εβραϊκά θέματα: «Le statut légal de la religion juive en Grèce contemporaine» (Από το «L'année canonique», 45/2003) και «The Chionios affair – A case of religious intolerance in 14th century Thessaloniki». (Από τα πρακτικά του Διεθνούς Συνεδρίου Νομικών, Θεσσαλονίκη 1990).

ΘΟΔΩΡΗ
Γ. ΨΑΛΙΔΟΠΟΥΛΟΥ
**Κείμενα για την πόλη
και τον πολιτισμό**
(Καλλιθέα, 2002)

Προβλήματα, απόψεις και γεγονότα που αφορούν

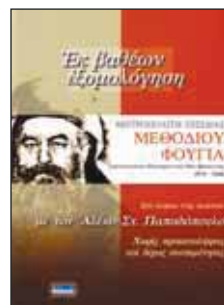
την πληθυσμιακή μεγάλη πόλη της Καλλιθέας περιλαμβάνονται στο παρόν βιβλίο. Σκοπός είναι να συγκεντρωθούν και να προβληθούν πολιτισμικά θέματα δεδομένου ότι «ο πολιτισμός είναι έκφραση της αναπτύξεως και της προόδου μιας κοινωνίας».

ΦΩΤΕΙΝΗΣ ΤΟΜΑΗ -
ΚΩΝΣΤΑΝΤΟΠΟΥΛΟΥ
Η Μυρτώ μεγάλωσε
(Εκδόσεις Μικρή Μίλητος,
Αθήνα 2004)

Το νέο βιβλίο της Φωτεινής Τομαή - Κωνσταντοπούλου είναι μία αντιπολεμική νουβέλα που απευθύνεται κυρίως σε νέους ηλικίας 15-18 ετών. Η Μυρτώ, η ηρωίδα του βιβλίου, με αφορμή τη μετοίκηση της οικογένειάς της στη Θεσσαλονίκη και τη «συγκατοίκησή» της στο ίδιο θρανίο με τη Ραχήλ, μια Εβραίοπούλα της Θεσσαλονίκης, έρχεται σε επαφή με τα γεγονότα και το Ολοκαύτωμα του Β' Παγκοσμίου Πολέμου. Το καλοκαίρι πηγαίνοντας για διακοπές στην Αμερική, έρχεται, λόγω των αμερικανικών εκλογών, πιο κοντά και στον πόλεμο του Ιράκ και το δίλημμα «πόλεμος ή όχι». Και, βεβαίως, όταν γυρίζει πίσω και γιορτάζουν στο σχολείο την επέτειο της 28ης Οκτωβρίου, τίθεται και το ζήτημα του ποιός θα κρατήσει τη σημαία –διότι υπάρχουν και παιδιά οικονομικών μεταναστών από την Αλβανία, τη Βουλγαρία κ.λπ., τα παιδιά μιλούν για τον πόλεμο. Οπότε, η Μυρτώ θυμάται τι έμαθε για το Ολοκαύτωμα –με αφορμή την οικογενειακή ιστορία της φίλης

της– και εκεί συνειδητοποιεί πόσο απεχθάνεται τον πόλεμο και πόσο πολύ η δική της γενιά πρέπει να κάνει ό,τι μπορεί για να μην υπάρχει πια πόλεμος και για να υπάρχει σεβασμός στα ανθρώπινα δικαιώματα και ανοχή στον πλανήτη.

ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΗ
ΠΙΣΙΔΙΑΣ Μ. ΦΟΥΓΙΑ
Εκ βαθέων εξομολόγησις
(Επτάλοφος, Αθήνα 2005)

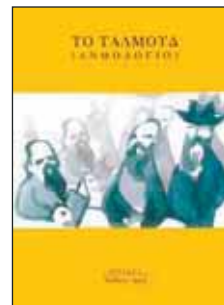
Τις ιδέες που εκπροσώπησε, τις αρχές για τις οποίες αγωνίστηκε και τα προβλήματα που αντιμετώπισε εκθέτει ο Μητροπολίτης Πισιδίας (Αρχιεπίσκοπος Θυατείρων και Μεγ. Βρετανίας κατά την περίοδο 1979-1988) στο πλαίσιο διαλόγου του με τον εκ Κωνσταντινουπόλεως δημοσιογράφο Αλ. Στ. Παπαδόπουλο. Το βιβλίο περιέχει, επίσης, στοιχεία και δημοσιεύματα.

ΔΗΜΗΤΡΗ
ΤΣΙΝΙΚΟΠΟΥΛΟΥ
Οι κλητοί και εκλεκτοί
(University Studio Press, Θεσσαλονίκη 2004)

Δεκαεπτά ελληνικές και ξένες προσωπικότητες της λογοτεχνίας, της φιλοσο-

φίας, της επιστήμης, της τέχνης και της πολιτικής περιλαμβάνονται στα μελετήματα του κ. Δ. Τσινικόπουλου. Όπως ο ίδιος γράφει στον πρόλογό του ότι οι προσωπικότητες με τις οποίες ασχολείται «φαινομενικά μπορεί να μην έχουν καμιά σχέση μεταξύ τους και το έργο τους να μη συνάπτεται, έχουν μια κοινή συνισταμένη. Το αταίριαστο ή μάλλον ετερόκλητο έργο τους πηγάζει από δύο ιδιότητες δοκιμασμένης αξίας. Δύο ιδιότητες από τις οποίες πηγάζουν όλα τα μεγάλα και ευγενικά έργα του πνεύματος: την πίστη και την αγάπη. Από αυτές τις δύο ιδιότητες που, αν δεν υπάρχουν στο έργο ενός πνευματικού δημιουργού, το έργο του όσο μεγάλο κι αν είναι, στην πραγματικότητα είναι «σώμα χωρίς ζωή, χείλη ασάλευτα, λόγια χωρίς καρδιά».

Το Ταλμούδ - Ανθολόγιο

(Εκδόσεις Αρμό, Αθήνα 2005)

Πρόκειται για ένα βιβλίο που αδιαμφισβήτητα δεν πρέπει να λείπει από κανένα εβραϊκό σπίτι. Περιέχει ολόκληρη την εβραϊκή παράδοση κατά τρόπο εκλαϊκευμένο και διδακτικά καθοριστικό. Σχόλια, διδασκαλίες, ποίηση και θρύλοι της ιουδαϊκής παράδοσης συγκεντρώνονται σ' αυτό το πολυσέλιδο ανθολόγιο, αναδεικνύοντας τη λιτότητα, τη σοφία και την άκρα ποιητικότητα του πρωτογενούς κειμένου και συμπληρώνοντας ένα μεγάλο κενό στην ελληνική θρησκευτολογική βιβλιογραφία.

“CHRONIKA”

Edition of the Central Board of Jewish Communities in Greece
36, Voulis str., 105 57 Athens, Greece, Tel.: ++30-210-32 44 315, fax: ++30-210-33 13 852
e-mail: hhkis@hellasnet.gr Web site: www.kis.gr

Summary of Contents of Issue 197, vol. 28 May - June 2005

✓ In his study titled “The Libel of Avarice”, Professor George Sarigiannis mentions that “National traits are ascribed to many nations and this is not because these nations actually bear some kind of special “racial” characteristic, but because of the fact that this characteristic was attributed to them for various historic reasons”. Therefore, **the allusion of Jews being miser is not valid** and should probably be ascribed to the fact that members of the wealthiest classes in the Jewish Communities were professionally involved in trade and banking.

✓ Professor John Mourtziotis studies **the religious hymns of the Orthodox Church included in the service of Holy Friday**. His study ends with the statement of the Archbishop Christodoulos of Athens: “The Orthodox Church denies nationalism on the one hand and on the other hand it denies unproductive internationalism which is contemptuous to the particular traits of nations and people. Both universality and one’s personality matter to the Church and this is the combination which it suggests to the perspective of globalisation with a human face”.

✓ Mr. Hyam Maccoby, author of the book “Judas Iscariot and the Myth of Jewish Evil” develops **the issue of Judas in Christian literature**.

✓ As certain regions of Greece still keep the out-of-date and pagan **custom of burning an effigy of Judas in Easter**, the Metropolitan Bishop of Alexandroupolis (Thrace) issued a disapproving circular to discontinue this custom.

✓ On the occasion of **the 100th anniversary since the birth of Einstein**, Mr. George Papamattheakis develops Einstein’s participation in the American society.

✓ Mrs. Yvonne Ouziel registers personal memories from **the Italian and German occupation in Greece** and the persecution of the Jews.

✓ Mr. Michel Sarfatis who lives in Santiago, Chile, writes about **the Jewish Community of Florina** (Western Macedonia), its history and customs and its tragic end.

✓ **In the letters to “Chronika”**, we publish the views of the president of the Academy of Athens, Mr. Emm. Roukounas on the magazine “Chronika” and a letter from Dr. George Papadandonakis, from Chicago, who refers to the Holocaust of the Jews from Thessaloniki.

✓ The issue closes with book presentations.

Cover photo: The Holocaust Memorial in Berlin which Germany dedicated to the Murdered Jews of Europe. The Memorial was inaugurated on May 10, 2005.

Translated from Greek by: Rebecca S. Camhi

XPONIKA זכרונות

ΙΔΙΟΚΤΗΤΗΣ:

ΚΕΝΤΡΙΚΟ ΙΣΡΑΗΛΙΤΙΚΟ
ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΕΚΔΟΤΗΣ - ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ:

Ο Πρόεδρος του Κ.Ι.Σ. ΜΩΨΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΗΣ

ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΓΡΑΦΕΙΩΝ:

Βουλής 36 • 105 57 ΑΘΗΝΑ Τηλ. 210 - 32.44.315-8

E-mail: hhkis@hellasnet.gr

Internet site: <http://www.kis.gr>

Κωδικός εντύπου: 3502

Τα ενυπόγραφα άρθρα εκφράζουν
τις απόψεις των συγγραφέων τους.

ΤΕΧΝΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ:

Μιχάλης Κύρκος, Υψηλάντου 25 Αθήνα, τηλ.: 210 - 72 18 421

Διανέμεται δωρεάν

Spot Theatrosan

Gold Eurobank MasterCard

Μία ανεκτίμητη συλλογή ολοκληρώνεται!

Τρεις κάρτες MasterCard, μία επιλογή: Eurobank

 210-95 55 555

